

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLMOUCI

KATEDRA SLAVISTIKY

ŘEČ V RUSKÉM, ČESKÉM A ANGLICKÉM
FRAZEOLOGICKÉM OBRAZE SVĚTA

LANGUAGE IN RUSSIAN, CZECH AND ENGLISH
PHRASEOLOGICAL IMAGE OF THE WORLD

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vypracovala: Bc. Tereza Lásková

Vedoucí práce: prof. Ludmila Stěpanova, CSc.

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, dne 2018

Podpis

Ráda bych touto cestou poděkovala paní prof. Ludmile Stěpanové, CSc. za její ochotu, rady, trpělivost a zejména čas, který mi v průběhu psaní mé diplomové práce věnovala.

Podpis

Obsah

Úvod.....	6
1. Teoretická část.....	8
1.1 Frazeologie – její úloha	8
1.2 Historie frazeologie.....	9
1.3 Frazeologismus	11
1.4 Frazeologická jednotka a její vlastnosti	12
1.5 Funkce frazeologismu a idiomu.....	13
1.6 Frazeologismy a jejich klasifikace	13
1.2. Jazykový obraz světa	16
1.2.1. Historie pojmu.....	16
1.2.2. Definice a vlastnosti	18
1.2.3. Antropocentrismus – perspektiva jazykového obrazu světa.....	21
1.3. Řeč.....	24
2. Praktická část.....	25
2.1. Rozdělení frazeologických jednotek podle významu.....	25
2.1.1. Sémantická skupina кричать/křičet	25
2.1.2. Sémantická skupina молчать/mlčet	26
2.1.3. Sémantická skupina пустословить/žvanit, tlachat	27
2.1.4. Sémantická skupina обещать/slibovat	28
2.1.5. Sémantická skupina лгать/lhát.....	29
2.1.6. Sémantická skupina ругать/nadávat	30
2.1.7. Sémantická skupina хвалить/chválit, velebit	31
2.1.8. Závěr a statistické srovnání.....	31
2.2. Rozdělení frazeologických jednotek dle obrazného základu a stupně ekvivalence.....	32

2.2.1. Frazeologické jednotky se strukturou přirovnání.....	34
2.2.2. Frazeologické jednotky s jinými strukturami	37
2.2.2.1. Frazeologické jednotky se somatismy	37
2.2.2.2. Frazeologické jednotky se zoonymy	39
2.2.2.3. Frazeologické jednotky s názvy přírodních jevů.....	40
2.2.2.4. Frazeologické jednotky s názvy náboženských předmětů a jevů.....	43
2.2.2.5. Frazeologické jednotky s pojmenováním rodinných příslušníků.....	45
2.2.2.6. Frazeologické jednotky s názvy věcí.....	46
2.2.2.7. Frazeologické jednotky nezařazené do vyčleněných skupin	50
2.2.2.8. Shrnutí a statistická srovnání	52
 Závěr	 56
 Резюме.....	 59
 Seznam zdrojů	 69
 Anotace	 72

Úvod

Naše diplomová práce je věnována řeči v českém, ruském a anglickém frazeologickém obraze světa. Řeč je základním prostředkem dorozumívání ve všech jazycích, proto korpus frazeologických jednotek s významem řeči tvoří poměrně velkou část frazeologické zásoby zkoumaných jazyků. Shromáždili jsme více než 250 ruských, 200 českých a 100 anglických frazeologických jednotek.

Hlavním cílem naší práce je srovnávací analýza frazeologických segmentů, které se týkají řeči v jazyce ruském, českém a anglickém. Dané segmenty budeme v první řadě klasifikovat dle významu a obrazového základu. Abychom tento úkol mohli splnit, bude pro nás stěžejní nejprve porozumět pojmu *frazeologie*. Zároveň je nezbytné, abychom znali historii, hlavní cíl, základní vlastnosti daných segmentů a uměli tedy klasifikovat typy frazeologismů. Jak již název naší práce napovídá, budeme se také věnovat *jazykovému obrazu světa* a taktéž, jako již u zmíněné *frazeologie*, i jeho historii, definici, vlastnostem a v neposlední řadě i souvislostem.

Naše diplomová práce bude rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické. V první části, jak jsme již zmínili, se budeme nejprve zabývat samotnou *frazeologií*. Tuto vědu o ustálených slovních spojeních si přiblížíme, budeme ji definovat, vysvětlíme si její úlohu ve světě jazykovědců a rozdělíme frazeologické jednotky podle jejich původu a typu ekvivalence. Ke všem těmto částem nám pomůže nejenom definice lingvisty V. V. Vinogradova, ale i české a ruské odborné publikace, např.: V. Mokienko, L. Stěpanova: *Ruská frazeologie pro Čechy*; А. И. Молотков: *Основы фразеологии русского языка*; Н. М. Шанский: *Фразеология современного русского языка*; Д. Фомина, М. А. Бакина: *Фразеология современного русского языка. Учебное пособие*. nebo В. Н. Телия: *Что такое фразеология, а?*. Další dílčí částí teorie bude přiblížení pojmu *jazykový obraz světa*. Pro úplné objasnění tohoto termínu se nejprve zaměříme na jeho historii, definujeme si ho a zároveň se dotkneme i *antropocentrismu*, *přirozené slovní zásoby* a *antropomorfismu*. V této části nám také pomohou některé české a ruské publikace, jejichž kompletní seznam uvedeme na konci této práce v seznamu odborné literatury.

Praktická část bude rozdělena na dvě kapitoly. Nejprve si z námi vybraných frazeologických jednotek definujeme skupiny se zásadním významem pro naše téma a těm se budeme jednotlivě věnovat. Je nutné podotknout, že tyto skupiny budou námi vyděleny dle kvantitativního rozšíření frazeologických jednotek v ruském jazyce, které budou doplněny o jednotky jazyka českého a anglického. Pokud to u jednotlivých skupin bude

možné, dotkneme se jejich významu, etymologického základu a chápání v ruském prostředí. V každé významové skupině uvedeme co možná největší počet příkladů v jednotlivých jazycích. Celá tato podkapitola bude zakončena závěrem a krátkou analýzou, kterou zároveň doplníme jednoduchým grafem pro znázornění situace, a tedy lepší představivost.

Druhá kapitola praktické části naší práce se bude zabývat rozdělením námi nashromážděných frazeologických jednotek podle obrazného základu. I v této kapitole se budeme věnovat nejen etymologii dalších frazeologických jednotek, ale i typům ekvivalence. Rozdělíme si tedy každou skupinu na blízké ekvivalenty, relativní ekvivalenty a frazeologické analogy. Pokusíme se do každé z těchto podskupin zařadit průkazné příklady, abychom v praxi ukázali, jak jednotlivé stupně ekvivalence frazeologických jednotek vypadají. Pokud to bude možné, doplníme celou tuto kapitolu zase grafem pro sjednocení výsledků naší analýzy.

Pro práci s frazeologickými jednotkami budeme používat několik frazeologických slovníků, např.: V. Mokienko, A. Wurm: Česko-ruský frazeologický slovník; P. Fojtů, L. Stěpanova, Jankovičová: Rusko-česko-slovenský slovník frazeologických synonym; L. Stěpanova: Rusko-český frazeologický slovník; M. Bočánková, J. Kalina: Anglicko-český frazeologický slovník.

V závěru kompletně shrneme veškeré poznatky z analýzy naší diplomové práce a celou práci zakončíme několikastránkovým resumé v ruském jazyce.

1. Teoretická část

V úvodu teoretické části se budeme věnovat vymezení pojmu *frazeologie* neboli nauce o ustálených slovních spojeních. Zmíníme základní jevy a úlohu frazeologie, historii této vědy a neopomeneme ani kapitolu věnovanou frazeologickým jednotkám a jejich vlastnostem. Součástí této části bude i určení základních typů frazeologismů podle stupně ekvivalence.

Další součástí teoretické části bude kapitola pojednávající o *jazykovém obrazu světa*. Opět budeme probírat historii a vlastnosti tohoto obrazu světa. Zaměříme se zejména na definici pojmu z různých hledisek. Neopomeneme vlastnosti, jakými jsou například dynamičnost, heterogenost, výběrovost nebo transcendentnost. Závěrem teoretické části bude vysvětlena podstata přirozené slovní zásoby, která je považována za centrum jazykového obrazu světa. Vzhledem k tomu, že *antropocentrismus* spolu s *antropomorfismem* jsou považovány za základní principy *jazykového obrazu světa*, zaměříme se na ně v závěru naší teoretické části. Poslední a nejkratší kapitola teoretické části bude věnována vymezení pojmu *řeč*, jeho charakteristice a celkovému chápání.

1.1 Frazeologie – její úloha

Frazeologie je samostatná jazykovědná disciplína, která zkoumá frazeologický systém jazyka, jeho současnou podobu a historický kontext. Předmětem bádání frazeologie jsou tzv. frazeologické obraty, tzn. ustálená slovní spojení. *Frazeologie* se zabývá všemi ustálenými výrazy a jednotkami s vlastními ekvivalenty. Dále zkoumá takové jednotky, které jsou svojí sémantickou podobou a strukturou shodné s předlohou.

Lze tedy říci, že *frazeologie* se zabývá studiem a popisem frazémů, idiomů. K těm řadíme ustálená reprodukovatelná a obvykle expresivní slovní spojení s celistvým významem. Jak jsme již zmínili, nyní, a to zhruba od poloviny 20. století, je považována za samostatnou jazykovědnou disciplínu.

Pojem *frazeologie* pochází z řeckých výrazů φράσις „*phrasis*“, česky „výraz, rčení“ a λόγος „*logos*“, které má význam „slovo“. (Fomina 1985: 3)

Zároveň je *frazeologie* úzce spjata s dalšími lingvistickými disciplínami, např. s morfologií, stylistikou, sémiotikou a syntaxí. Jejím hlavním úkolem je zkoumání frazeologického systému jazyka, současného a historického. Zároveň se zabývá souvislostmi z lexikálního, slovtvorného a gramatického hlediska.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že se *frazeologie* zabývá ustálenými slovními spojeními. Tento popis je ale velmi obecný, proto by bylo, pro lepší pochopení významu, dobré uvést několik definic z odborných příruček:

„Termín *frazeologie* označuje jak část jazykovědy, která studuje frazémy, tak souhrn samotných frazémů neboli frazeologických jednotek. Neterminologicky se slovo frazeologie používá k označení specifického způsobu vyjadřování určitého jednotlivce nebo výrazových prostředků konkrétních oborů.“ (Stěpanova 2004: 7)

„*Frazeologie* je část nauky o jazyce, který zkoumá frazeologický systém jazyka v jeho minulosti i současnosti.“ (Šanskij 1985: 4)

„*Frazeologie* je dnes samostatná jazyková disciplína zabývající se studiem, případně i popisem svérázných jazykových jednotek různého typu a více úrovní, které dlouho vzdorovaly souvislému popisu.“ (Filipec, Čermák 1985: 166)

„*Frazeologie* je jazykovědný obor zabývající se frazeologismy, tj. sémanticky ucelenými ustálenými slovními spojeními.“ (Fomina, Bakina 1985: 3)

Z těchto definic je patrné, že pro *frazeologii* nebyla dosud stanovena jednotná charakteristika. Frazeologie může označovat vědu, jež se zabývá frazeologickým systémem jazyka, anebo může být chápána jako soubor ustálených slovních spojení, která jsou reprodukovatelná a expresivní. Tato spojení mají celistvý význam a zahrnují frazeologické srůsty a jednotky. (Mokienko, Stěpanova 2008: 24)

1.2 Historie frazeologie

Předchůdci *frazeologie* jsou datováni zhruba od období antiky. Tehdy se učenci zabývali rozborem přísloví a výroků, zejména pak slavných osobností. Samotný pojem *frazeologie* byl poprvé použit v řecko-latinském slovníku *Phraseologia isocratis grecolatina*, který napsal Michael Neandera. (<http://oltk.upol.cz/encyklopedie/index.php5/Frazeologie>)

Za zakladatele *frazeologie*, tedy disciplíny, kterou známe dnes, je považován Charles Bally. Ten tuto disciplínu definoval ve své práci *Traite de stylistique française*, kterou publikoval v roce 1909.

I v českém prostředí vznikla řada významných prací, jež se týkají *frazeologie* a nelze je tedy opomenout. Za zmínku například stojí dílo J. A. Komenského *Moudrost starých Čechů* (1631) či F. L. Čelakovského *Moudrosloví národu slovanského v příslovích* (1852). Pojem přísloví, a zejména tedy jeho chápání, bylo dříve velmi nepřesné. Až zhruba ve 20. století se *frazeologie*, coby jazykovědná disciplína, začala dostávat do popředí. V České republice je *frazeologie* spojena se jmény Václava Flajšhanse či Jaroslava Zaorálka. Právě Jaroslav Zaorálek ve své práci *Lidová rčení* (1947) poprvé poukázal na nevětné frazémy a pokusil se je klasifikovat. Teoreticky českou *frazeologii* rozpracoval především František Čermák.

Odborné práce M. V. Lomonosova jsou prvním důkazem existence *frazeologie*, avšak *frazeologie* jako samostatná vědní disciplína je datována od 40. let 20. století. O toto datování se zasloužil ruský lingvista V. V. Vinogradov. Na základě jeho teorií bylo studium frazeologismů rozvinuto v současné ruštině. Jako první vytvořil synchronní klasifikaci frazeologických obrátů ruského jazyka podle stupně sémantické spjatosti.

K tomu, abychom se mohli důkladně zabývat frazeologismy a studovat je, je nezbytná znalost historie dané země, její kultura, realie, životní postoje a samozřejmě i znalost jazyka. Z výše zmíněného vyplývá, že frazeologismy nelze překládat doslovně, neboť každá země a s ní spojená kultura je specifická. (Jarancev 1985: 10)

V teorii *frazeologie* je známo mnoho klasifikací frazeologismů. Například polský frazeolog S. Skorupka je dělí na:

- Přirozená frazeologie

V této skupině frazeologismů jsou takové frazeologismy, které jsou společné pro více jazyků a vznikají nezávisle na sobě. Mezi ně patří frazémy s názvy částí lidského těla, geografickými termíny, s meteorologickými termíny a také frazémy s názvy zvířat.

- Konvenční frazeologie

Tyto frazémy odrážejí specifika daného národa, zejména jeho rozvoj. Ten se odráží ve zvycích, tradicích, náboženství a kultuře. Souhrnně je tento rozvoj nazýván jako rozvoj materiální a duchovní kultury člověka. V těchto frazémech se nejvíce objevují názvy z oblasti rybolovu, vojenství, náboženství apod. (Mokienko, Stěpanova 2008: 25-26)

1.3 Frazeologismus

Filozofové a spisovatelé se od nepaměti snaží rozluštit a objevit obrazy lidových rčení. Chtějí v nich najít zdroj národní kultury, jednotlivých zvyků a tradičních obřadů. Vzhledem k faktu, že frazeologismy vznikají na základě zkušeností a kulturního zázemí určitého národa, můžeme říci, že jsou tím nejosobitějším jevem. (Stěpanova 2004: 13)

Definice frazeologismu se shodují v tom, že je to víceslovná, ustálená, sémanticky celistvá a reprodukovatelná jednotka. Objevují se i další kritéria, pomocí kterých je možné frazeologismy vymezit, například: nezaměnitelnost komponentů, nepřeložitelnost, přítomnost archaismu, aj. Pokud bychom chtěli frazeologismus porovnat se slovem, dojdeme k závěru, že se jedná o přebytečnou jednotku, jež má ovšem vyváženou expresivní funkci. Z toho tedy plyne, že nejdůležitější vlastností frazeologismu je expresivita. Synonymem pro tento termín mohou být: frazém, rčení, frazeologická jednotka. (Tamtéž: 8)

F. Čermák nazývá základní jednotkou *frazeologie a idiomatiky idiom a eologismus*. Mají několik příznaků: počet, povaha, funkce prvků, kombinace, ustálení. Mezi *idiomem* a *eologismem* je rozdíl, i když se velmi často oba tyto termíny překrývají. Pokud tedy mluvíme o *eologismu*, budeme analyzovat formální stránku. Naopak, z hlediska sémantiky budeme mluvit o *idiomu*. (Čermák 2007: 31-35)

Čermák termín *idiom a eologismus* definuje takto: „*Idiom a eologismus* je jedinečné spojení minimálně dvou prvků, z nichž některý (popř. žádný) nefunguje stejným způsobem v jiném spojení (resp. více spojení), popř. se vyskytuje pouze ve výrazu jediném (resp. několika málo)“. Doposud se *neologismům a idiomům* říká *rčení*, v rovině větné *pořekadlo* nebo *příслови*. (Tamtéž)

Termín *příслови a rčení* byl folkloristy vždy odlišován. V. I. Dalj uvádí, že *příслови* je krátké přirovnání, názor či ponaučení. Naopak, *rčení* je nepřímé vyjádření, přenesená řeč, způsob vyjádření bez přirovnání. V současné době však nechápou všichni lingvisté tyto termíny v jejich původním smyslu. Například, V. P. Žukov chápe *příслови* jako krátký národní výrok. Podle něho má přímý i přenesený význam, což *rčení* nikoli. *Rčení* má pak podle V. P. Žukova pouze význam přímý a z gramatického hlediska ho lze považovat za ukončenou větu. *Rčení* je tedy kvalifikováno jako *idiom a frazeologismus* v úzkém slova smyslu. (Mokienko, Stěpanova 2008: 11–12)

1.4 Frazeologická jednotka a její vlastnosti

Termín *frazeologická jednotka* je mnohdy nazývána též jako frazeologický obrat, idiom, frazeologismus nebo frazém.

L. Stěpanová a V. M. Mokienko ve své knize uvádí, že frazeologická jednotka je «относительно устойчивое, воспроизводимое, экспрессивное сочетание слов, обладающее, как правило, целостным значением». (Mokienko, Stěpanova 2008: 12)

Ustálenost je jednou z nezbytných vlastností frazeologismu. Právě ona mu zajišťuje tradičnost v čase a prostoru. Frazeologismus se díky ustálenosti nerozpadá na další části, ale je naopak uchován v strukturně-sémantickém modelu, tedy v té samé formě, v jaké byl kdysi ustálen. Tím se frazeologismy odlišují od volného kombinování slov v textu. (Mokienko, Stěpanová 2008:12-13)

Reprodukovatelnost je tzv. uchování frazeologismu v paměti v jeho ustálené podobě, s možností pravidelného opakování a obnovování dané jednotky. Tato vlastnost je těsně svázána s ustáleností. (Tamtéž: 15)

Expresivnost je schopnost vyjadřovat emoce, hodnotit subjekty, objekty či děje. Lze tedy říci, že tato vlastnost má charakterizující a zdůrazňovací funkci. Mezi její rysy patří např. intenzita významového obsahu nebo stupňování projevu příznaku, který byl vyjádřen frazeologismem. Nelze říci, že je tato vlastnost všemi frazeology uznávaná. Mnohdy je pokládána za relevantní právě proto, že v některých případech může být příliš subjektivní. Nelze ji považovat za závaznou pro všechny frazeologismy. (Tamtéž: 17)

Sémantická celistvost dává možnost frazeologismu, aby byl ekvivalentem jiného slova. Většina frazeologismů je sémanticky celistvých, což znamená, že význam nevyplývá z významů jednotlivých jednotek. Všechny frazeologismy mají jeden společný rys, a to možnost či nemožnost být nahrazeny slovním indikátorem, tj. slovem. Takové slovo nemůže být zcela rovno původnímu výroku, neb řečová fakta nemohou být úplnými synonymy. (Tamtéž: 20-21)

1.5 Funkce frazeologismu a idiomu

Frazeologismus a idiom mají v textu dvě funkce – formální a sémantickou. Obecně se tyto dvě funkce nazývají jako *nominativní* (nutnost pojmenovávat) a *strukturní* (nutnost plnit úlohu ve vyšší jednotce). Tyto dvě funkce jsou doplněny o funkci *pragmatickou*. (Čermák 2007: 60)

Frazeologismus vytváří uzavřenou strukturu a není tedy možné ho rozkládat. Strukturní a syntaktická funkce se navzájem nepřekrývají. Kvůli absenci kompoziční funkce v sémantické stránce se zachovává pouze jeho vnější formální stránka. (Tamtéž: 61)

Pragmatická funkce je založena na subjektivním vztahu účastníků, zprostředkovává subjektivní aspekty mluvčích. Pro jedince je subjektivní zkušenost generačně opakovatelná a má své prostředky, jimiž je mluvčí schopen chválit, zlobit se, zdůrazňovat, aj. Naopak, *nominativní funkce* idiomu je dána sémantickou povahou. Tato funkce má dvě hlavní složky, a sice funkci deznativní a pragmatickou. (Čermák 2007: 63)

Frazeologismus do kontextu v užším slova smyslu vstupuje různým způsobem. Sémanticky významnou je tzv. *kolokabilita* frazeologismu, tedy schopnost spojování se s určitými pojmenováními v textu. Pomocí valence přesně určujeme způsob, jakým se formálně zapojí frazeologismus do kontextu. Frazeologismus a idiom se v textu aktualizují i po sémantické stránce. V praxi to vypadá tak, že se na jedné straně ruší obsah významu a polysémie, na druhé straně jsou do významu vnášeny složky, čímž je nabýváno smyslu. (Tamtéž: 60)

1.6 Frazeologismy a jejich klasifikace

Frazeologismy můžeme klasifikovat na základě jejich formy a struktury vstupních komponentů. Ty nám o samotném frazeologismu nevyprávějí, nic méně jsou shodné se slovní zásobou běžného jazyka.

F. Čermák frazémy a idiomy klasifikoval na základě formálních tříd. Ty jsou vyčleňovány podle struktur. Z tohoto hlediska tedy můžeme klasifikovat frazémy: *kolokační, propoziční, lexikální*. *Kolokační frazémy a idiomy* jsou takové, jejichž komponenty netvoří větu. Právě tento typ je nejrozšířenějším. (Čermák 2007:44)

Propoziční frazémy a idiomy se liší množstvím mluvčích a promluv. Tato skupina má pouze jednoho mluvčího. Naproti nim jsou však *frazémy a idiomy polypropoziční*, které mají mluvčí dva. (Tamtéž: 52-53) *Lexikální frazémy* mají jedinou nediskrétní formu a lze je zařadit do morfémové roviny. Jsou to většinou jednoslovné lexémy a zároveň patří k nejméně zanedbané oblasti frazeologie, co se bádání týče. (Tamtéž: 60)

Jeden z nejnámějších ruských lingvistů V. V. Vinogradov rozdělil celou soustavu na tři typy. Jeho rozdělení je opřeno o různou posloupnost sémantické soudržnosti komponentů. Jeho dělení: *frazeologické jednotky*, *frazeologické srůsty*, *frazeologická spojení*.

Frazeologické srůsty jsou absolutně nedělitelná a nerozložitelná slovní spojení. Jejich význam je nezávislý na jejich lexikální struktuře a významu komponentů. Jsou to idiomy v úzkém slova smyslu. Příkladem může být idiom *собаку съест в чѐм-быť в něčem hodně dobrý*. Na první pohled by si člověk pomyslel, že je tento idiom spojen se snědením psa. Postupem času ale tyto komponenty dostaly společně naprosto jiný význam a staly se ustáleným slovním spojením.

Frazeologické jednotky jsou též sémanticky nedělitelné a mají jeden celistvý význam. Tento význam vzniká na základě sloučení lexikálních komponentů. U tohoto typu frazeologických jednotek jsou slova podřízena celkovému významu. Nelze je tedy zaměnit synonymy. V takovém případě by hrozilo narušení významového nebo expresivního smyslu. (Vinogradov 1972: 23-30)

Frazeologická spojení jsou ustálená slovní spojení, jejichž celkový význam je dán významem obsažených komponentů. Tyto komponenty mluvčí přijímá jako jednotlivá slova s jednotlivým významem. Frazeologický význam je většinou obsažen v jednom slově, které v takovém případě nemůže fungovat samostatně. (Mokienko, Stěpanová 2008: 21-22)

A. D. Reichstein rozpracoval detailnější klasifikaci na základě lexikálního systému. Pokud bychom se na jeho klasifikaci podívali z překladatelského hlediska, mohla by se nám jevit jako nedostačující. A. D. Reichstein se ve své klasifikaci odrazil od zkušeností současných klasifikací vztahu originálu a podle stupně funkčních a sémanticko-stylistických shod. Z hlediska potřeb praxe je dle V. Mokienka a L. Stěpanové možné stanovit tyto základní typy frazeologických ekvivalentů:

- úplné ekvivalenty
- částečné ekvivalenty
- relativní ekvivalenty

- frazeologické analogy
- bezekvivalentní frazeologismy

Úplné ekvivalenty jsou frazeologismy ve dvou či více jazycích. Mají shodnou strukturu, osnovu a přenesený význam. Tyto frazeologismy jsou v různých jazycích stejné, pokud vezmeme v úvahu jejich funkčně-stylistický vliv. Např.: *засучив рукава– vykasat rukáv, глухой как пень – hluchý jako pařez.*

Částečné ekvivalenty jsou takové frazeologismy, které se v případě sémantické a vnitřní shody odlišují jedním z ukazatelů, a tedy: jiný synonymní komponent, jiná struktura, slučitelnost, větší či menší počet komponentů, jiný stupeň užití nebo jiné rozdíly, které vyplývají z gramatického systému cílového jazyka. Tento typ frazeologismů má stejný, či podobný charakter, např.: *от всеї души – od srdce.*

Relativní ekvivalenty jsou takové frazeologismy, u nichž probíhá záměna obraznosti, ale sémantika zůstává zachována. I když struktura těchto frazeologismů je jiná, je možné je porovnat, např.: *похожи как две капли воды – jsou si podobni jako vejce vejci, смотреть как баран на новые ворота – čumět jako tele na nová vrata.*

Frazeologické analogy jsou obraty s rozdílnou obrazností. Mají ovšem podobnou nebo naprosto rozdílnou strukturu, a naopak společný význam a stylistické zabarvení, např.: *ездить в Тулу со своим самоваром – nosit dříví do lesa.*

Bezekvivalentní frazeologismy jsou vlastní národně specifické idiomy. Jsou s daným jazykem pevně spojeny obrazností. Jejich vznik je spojen s reáliemi, kulturou a národními tradicemi. Pokud by došlo k vytržení z národního kontextu, dojde k jejich narušení a budou velmi obtížně pochopitelné a nepřeložitelné. Zároveň má každý ze skupiny těchto frazeologismů vlastní historii, např.: *собаку съест на чѣм – získat v něčem velkou zkušenost, вешать лапшу на уши – někoho obelhávat.* (Mokienko, Stěpanova 2008: 37-38)

1.2. Jazykový obraz světa

Lidský vztah ke světu je jedním z nejdůležitějších chápání naší existence. Aby tento vztah mohl součinně fungovat, je potřeba vládnout řečovým charakterem. Z toho tedy vyplývá, že rozumění je dáno nejen jazykem, ale i v jazyce. Jazyk je tím prvkem, který nám zajišťuje smysluplnost světa. Tato smysluplnost je ve světě uložena ještě dávno před tím, než se o něj vůbec začínáme zajímat a ptát se. Prostřednictvím jazyka se již od útlého věku dostáváme do společenství svých blízkých. Oni jsou právě těmi, od kterých se jazyk učíme a tím přebíráme i základní porozumění světa. Na základě již zmíněného se objevuje otázka, zdali je jazyk nezbytnou součástí k tomu, abychom byli schopni myslet? Není to naopak? Je potřeba zamyslet se i nad tím, co by se stalo, kdybychom jazyk v raném dětství nepřijali žádný? Přesně tyto otázky týkající se vztahu jazyka a myšlení jsou předmětem bádání jazykovědců, filozofů, psychologů a neurologů. (Vaňková 2005: 37)

K tomu, abychom správně pochopili, co to vlastně *jazykový obraz světa* je a abychom tedy dokázali s tímto pojmem pracovat, jsme primárně používali tři odborné publikace, a sice *Co na srdci, to na jazyku* od autorů I. Nebeské, L. Saicové Římalové, J. Šlédrové, I. Vaňkové (2005), monografii *Nádoba plná řečí* od I. Vaňkové (2007) a knihu *Введение в когнитивную лингвистику* od V. A. Maslovové (2011).

1.2.1. Historie pojmu

Pojem *jazykový obraz světa* byl poprvé použit W. Humboldtem, německým filologem, zhruba v polovině 19. století. Posléze se tento pojem stal centrálním pojmem kognitivní lingvistiky. Byl rozšířen do celého Polska, po světě a nabyl mnoha dimenzí. Centrem bádání se stala zároveň i sémantika, jakožto svědectví o myšlení, chování člověka a celých kultur. Pro vysvětlení – v centru celého dění stojí člověk, který hledá své místo v onom světě. Obrací se k druhému z lidí, který je zároveň součástí určitého kulturního společenství. V tomto případě je *jazykový obraz světa* rovinou jejich vzájemného porozumění a dorozumění. Mohli bychom tedy říci, že při zkoumání jazykového obrazu světa se zabýváme přístupem ke světu a dimenzemi, pomocí kterých tento svět chápeme. (Tamtéž: 46-47)

Vaňková tedy parafrázuje W. Chlebdu a říká: „Do centra pozornosti jazykovědců se dostává člověk hledající své místo ve světě a obracející se k druhému, který je stejně jako on součástí určitého kulturně-komunikačního společenství.“ (Chlebda 2000: 163-178)

Zatímco pojem jazykový obraz světa se stal v Rusku a Polsku centrálním pojmem kognitivní jazykovědy a lingvokulturologie, v amerických pracích tento pojem nenajdeme. V ruském prostředí se hovoří o „naivním obrazu světa“, jakožto o smyslu, který je v jazyce uložen (Apresjan 1995).

Každý jazyk představuje osobitou interpretaci světa. Často se tedy mluví o brýlích mateřského jazyka. Tyto brýle má každý z nás neustále nasazený. Ne nadarmo se říká – kolik řečí znáš, tolikrát jsi člověkem. Z toho i vyplývá, že bilingvní člověk má těchto brýlí více, může je střídát a svět vnímat ve dvou rovinách. Odlišnost těchto světů bude rozdílná i podle toho, nakolik jsou si dané jazyky kulturně a geograficky vzdálené. Zároveň je ale nutné říci, že pod těmito brýlemi máme oči, a proto s tímto faktem vědci zabývající se *jazykovým obrazem světa* pracují, a zároveň se zabývají i těmi „brýlemi“. Kde končí působnost očí a začíná působnost brýlí je téměř nemožné určit. (Vaňková 2005: 48–50)

Jazykový obraz světa utváří vztah člověka ke světu a normy chování člověka k tomuto světu. Každý jazyk je přirozeným odrazem určitého způsobu chápání a organizace daného světa. Pomocí jazyka primárně utváříme organizaci toho, co této informaci podléhá. Až následnou rolí jazyka je předání informací. Tímto způsobem se formuje svět mluvících určitým jazykem, jako soubor znalostí o světě, které jsou zapečetěny ve slovní zásobě, frazeologii a gramatice. (Маглова 2001: 63–64)

Kognitivní důraz na individuální zkušenost se světem vychází z významu tělesnosti, schopnosti myšlení v dimenzích metafory a umění kategorizovat. Jazyk se díky výše zmíněnému posouvá ke sdílení kolektivní zkušenosti a není chápán pouze jako svědectví lidské kognitivity, ale i jako kulturní a antropologický fenomén. Každý národ podle sebe svět nejen člení, ale i nazývá jednotlivé části. (Vaňková a kol. 2005) Osobitost *jazykového obrazu světa* je zakotvena v tom, že je v něm uložena individuální, skupinová a etnická verbální a neverbální komunikace. Pomocí jazyka si každý z nás vytváří osobitý svět, díky kterému se odlišuje od ostatních.

Ve vytvoření jazykového obrazu světa hrají frazeologismy zvláštní roli. Právě ony mohou být považovány za „zrcadlo života každého národa“. Význam frazeologismu je úzce spjat se základní znalostí nositele jazyka, jeho osobností, se zkušenostmi, ale také s kulturně-historickými tradicemi. Frazeologismy připisují objektům příznaky, které asociují s obrazem světa. S ním si vytváří vztah a pomocí tohoto vztahu ho hodnotí. (Маглова 2001: 63–64)

Pokud bychom tedy chtěli shrnout, odkud se *jazykový obraz světa* bere, mohli bychom říci, že pochází z tělesných a tělesně-prostorových struktur, jež jsou univerzální a platné. Na tyto struktury se nabaluje řada dalších specifických elementů, které mohou ovlivňovat vzdálenost sémantické kultury různých jazyků. (Vaňková a kol. 2005: 46-51)

1.2.2. Definice a vlastnosti

Definice *jazykového obrazu světa* můžeme najít několik. Vychází z faktu, že lze na tento pojem nahlížet z různých hledisek přístupu k jazyku a kontextu. Nám nejbližší definicí je definice J. Bartmiňského, avšak uvedeme pro představu i další příklady.

- Definice **J. Bartmiňského**: „...v jazyce je uložena interpretace skutečnosti, kterou je možno chápat jako souhrn soudů o světě. Mohou to být soudy buď ustálené v samém jazyce, v jeho gramatických formách, ve slovníku, ve fixovaných textech (např. v příslovích), nebo jazykovými formami a texty pouze implikované.“
- Definice **Grzegorzycowa**: „...způsob chápání světa (jeho percepce a konceptualizace), který lze vyčíst z jazykových faktů, tj. z flektivních a derivačních zákonitostí jazyka, z frazeologie, synonymických skupin, svědčících o svébytné kategorizaci světa, a konečně i z konotací a stereotypů spjatých s pojmenovávanými objekty.“
- Definice **Tokarského**: „...soubor pravidel uložených v gramatických kategoriích (flektivních, slootovorných, skladebných) a v sémantických strukturách lexika, ukazujících pro daný jazyk typické způsoby vidění jednotlivých součástí světa, hierarchii, která v nich vládne, i hodnoty, které dané jazykové společenství akceptuje.“
- Definice **Gippa**: „...určitý způsob existence (jevení) světa (v široce pojatém smyslu, zahrnujícím člověka i univerzum) v sémantickém rozčlenění lexikálního systému daného jazyka a jeho gramatických kategorií a ve způsobu syntaktického propojení jednotek tohoto jazyka.“ (Vaňková 2005: 51–52)

Zůstává otázkou, jaké vlastnosti takový *jazykový obraz světa* má. Dle J. Kajfosze, jsou primárními atributy: dynamičnost, heterogenost, výběrovost, transcendentnost,

axiologičnost, kontextuálnost a integrálnost. S těmito primárními atributy *jazykového obrazu světa* se ztotožňuje i I. Vaňková ve své odborné publikaci *Co na srdci, to na jazyku*.

Heterogenost

Jazykový obraz světa je rozporný, komplikovaný, není homogenní. Naopak, považuje se za mnohvrstvý. Je rozrůzněný dle sfér komunikace, slangů a dialektů, tj. sociálně a teritoriálně. Základem *jazykového obrazu světa* je přirozený jazyk, který zároveň odpovídá praktickému zacházení se světem. Přirozený jazyk je tvořen běžnou každodenní komunikací.

Dynamičnost

Tento *jazykový obraz světa* se mění a je v neustálém pohybu. Prochází vývojem, proměňuje se, je v neustálém pohybu, avšak základ zděděný po předcích zůstává neměnný. V současné době se velmi často objevují snahy společnosti o změnu nežádoucích stereotypů. S ohledem na tento fakt je důležité zmínit, že *jazykový obraz světa* se proměňuje i pod vlivem jiných jazyků, s nimiž je v kontaktu.

Výběrovost

Každý *jazykový obraz světa* má výběrový charakter, což znamená, že na některé aspekty obrací zvýšenou pozornost, avšak druhé zcela opomíjí. Jednotlivé jazyky se liší, různé aspekty jsou akceptovány a naopak opomíjeny. Výběrovost je poté promítána do kategorizace.

Axiologičnost

Hodnocení a zaujatost jsou obsaženy v každém *jazykovém obraze světa*. Věci a bytosti každý člověk vnímá svým vlastním způsobem. Má tendenci je hodnotit a srovnávat, jsou pro něj přátelské či nikoli, známé či neznámé, vzbuzující sympatie či naopak odpuzující apod. Nejvyšší hodnotu však Tokarský vidí v „člověku“ a „lidskosti“.

Integrálnost a kontextuálnost

Jazykový obraz světa je specifický svým jednáním, chováním a praktickým zacházením se světem a věcmi v něm. Při studiu toho světa je velmi obtížné určit rozdíl

mezi slovníkovou, jazykovou definicí a mezi reflexí mimojazykovou. Jedno s druhým se prolíná. Praktický a pragmatický vztah je další ze způsobů pohlížení na svět. Člověk spatřuje součásti světa z hlediska jejich smyslu a praktického účelu, např. slepice snáší vejce, kráva se chová pro mléko. Každá věc je tedy z naivního pohledu pouze pouhým nástrojem k uspokojování lidských potřeb.

Transcendentnost

Jazyk má tendenci překračovat své meze a v souvislosti s tím je mnohdy překračuje i člověk. V komunikaci jazyk často reaktivuje. Povaha takových mezí je velmi diskutabilní, nelze je definovat, avšak jsou mnohdy dány našimi lidskými hranicemi. Souvisí s tělesnem, kognitivitou, schopnostmi myšlení a imaginace. O transcendentním charakteru svědčí to, že jazykový obraz je schopný sám sebe reflektovat, neb v sobě obsahuje svůj vlastní metajazyk. (Vaňková 2005: 52–56)

Přirozená zásoba slov

Abychom pochopili, jak *jazykový obraz světa* pracuje, je nutné si definovat, co je to slovní zásoba. Slovní zásobě se někdy říká lexikum. Je to soubor všech slov a slovních spojení, která jsou v jednom jazyce a která v tom daném jazyce zná jeden konkrétní jedinec. Mohli bychom tedy říci, že se jedná o individuální slovní zásobu. (Hladká 2017: [online])

Jazykový obraz světa je složitá mnohaúrovňová struktura. V centru stojí přirozený jazyk. Ten je odrazem lidské zkušenosti a zkušeností vyplývajících z přirozeného světa. Do této struktury zároveň zapadá obraz přirozeného každodenního jazyka. Prvotně je jazyk důležitým z hlediska osvojování v dětství a druhotně i proto, že se pomocí tohoto jazyka sami obracíme ke svým dětem. Je to pro nás nástroj dorozumívání se v každodenních situacích. Jazyk nám pomáhá se vyjádřit. Tento jazyk je považován za prvotní i proto, že je užíván nejvíce lidmi v největším množství situací a kontextů. Jeho primárnost tkví především v tom, že má v sobě ukotvenu „elementární strukturu myšlení a percepce světa“, které jsou spojené se základními potřebami člověka. *Obraz světa* je tedy v tomto kontextu „naivní“, opřený pouze o „zdravý selský rozum prostého člověka“.

Každý zdravý jedinec by tedy mohl ze své slovní zásoby sestavit slovník o zhruba 1500-2000 pojmech v základní verzi. Někteří jazykovědci se domnívají, že standardní verze takového slovníku by mohla obsahovat až 5000 pojmů.

I přirozená slovní zásoba je dělena do několika sémantických skupin. J. Bartmiňský ji dělí následovně:

- existence, vývoj, fungování člověka
- potrava-její přijímání, získávání, příprava
- části lidského těla
- péče o tělo
- počasí, přírodní úkazy, nebeská tělesa, živly
- rodinné vztahy
- oblékání
- příbytek

K danému dělení jsou připojeny abstraktní pojmy, které toto dělení doplňují. Uvádíme pouze některé z námi vybraných, např.: mezilidské vztahy, morálka, víra a náboženství, aj.

Původ této základní slovní zásoby sahá až k praslovanštině. Často jsou dokonce datovány indoevropské základy. (Vaňková a kol. 2005: 56-58)

1.2.3. Antropocentrismus – perspektiva jazykového obrazu světa

„Středobodem světa, centrem, které určuje (mou) lidskou perspektivu, je (mé) lidské, subjektivně prožívané tělo: tělo určité velikosti, stavby, proporcí, se specificky utvářenými a fungujícími orgány, vybavené lidskými smysly a vnímavostí.“ (Vaňková 2005: 60)

Lublinští autoři považují *antropocentrismus* za hlavní princip jazykového obrazu světa. Antropocentrismus je v každém jazyce a ve všech sémantických polohách. Jazykový obraz světa má vždy funkci hodnotící, kritériem bývá stanovisko člověka. To vychází z lidských potřeb, možností a vlastních zájmů. Základní úloha těla a lidské perspektivy v jazyce je nejvíce patrná ve slovní zásobě, v tom, jak utváříme gramatické kategorie. Příkladem mohou být číslovky jedna, dva a pět. Tyto číslovky jsou považovány za anomální a mají zvláštní postavení. *Pětka* souvisí s pěti prsty, *dvojka* s vyjádřením párů a *jednička* s individualitou a samostatností každého člověka. Z toho vyplývá, že

antropocentrismu se nikdo z nás nezbaví. Vzhledem k faktu, že souvisí s přirozeným jazykem, je potřeba jeho zásady přijmou a vycházet z nich.

Můžeme říci, že jazyk je antropocentrický a v jeho centru stojí člověk. Toto tvrzení podporuje charakter číslovek *loket, stopa, krok a palec*, které mají svůj původ v částech lidského těla. Jsou to míry, které se vztahují ke světu přirozenému a neužívají se tedy ve světě fyziky, v tzv. teoretickém světě. Pomocí *jazykového obrazu světa* jsme schopni vyjádřit například hloubku vody: *po kotníky, po pás*, či množství jídla: *sousto, hlt*. Tyto jednotky, pomocí nichž jsme schopni najednou vyjádřit množství, nejsou kritérii přesnosti, avšak v běžném životě jsou pro daná vyjádření dostačující.

To, že má *antropocentrismus* základ v lidské tělesnosti, dokazuje fakt, že se v řadě metafor objevují části lidského těla: *hrdlo láhve, ucho džbánu, hlávka zelí*. *Antropocentrismus* se objevuje i ve slovesech vyjadřujících pohyby či polohy (*stát, ležet, běžet, ...*). Stát může člověk i nějaké zboží, ležet může cokoli na trávě, běžet může čas. Člověk, spolu se svými vlastnostmi, tedy v jazyce představuje nejvyšší hodnotu. Mnoho přenesených významů a frazémů vychází z opozice „člověk-zvíře“. „Zvířecí“ má vždy negativní konotaci (např. *chovat se jako zvíře, konečně je cítit jako člověk*, aj.). Rovněž se vyskytují i hanlivé až urážlivé nadávky, jejichž původ spadá do zvířecí říše (např. *vůl, osel, kráva, husa*). Pokud jsou tyto výrazy použity v souvislosti s člověkem, svědčí o negativním hodnotícím charakteru. Opakem jsou zdobněliny, jež mají pozitivní mazlivý charakter (např. *kočička, brouček, beruška, myška*).

Antropocentrický charakter se vyskytuje i v běžné *frazeologii*. Ta vychází z trojího rozměru: „nahore-dole“, „vpředu-vzadu“, „vpravo-vlevo“, a velice zásadně dokazuje *jazykový obraz světa*. Obrazně řečeno, první z opozice má pozitivní konotaci, druhý má konotaci zápornou.

Podle A. Pajdzińské¹ tvoří strukturu přirozeného světa čtyři části: prostor-čas-množství a míra-intenzita.

Pro *prostor* je výchozím bodem člověk. Ten je považován zároveň i za perspektivu. Pro prostorovou blízkost jsou užívány zejména tři názvy těla: *nos, ruka a bok*. *Nos* je ukazatelem „předozadního“ směru: *zabouchnout dveře před nosem, autobus ujel před nosem*, aj. Pokud se něco nachází v naší blízkosti, využíváme nejčastěji: *mít něco po ruce*. Pokud jde někdo vedle nás, a nerozlišujeme, jestli jako životní partner nebo osoba

¹ Polská profesorka, představitelka antropocentrického přístupu. Zabývá se zejména člověkem jako součástí společnosti, ne pouze jako lidskou tělesností. Vychází z lidové etymologie, frazeologie, folklóru a kognitivního významu slova.

poskytující momentální oporu, používáme: *kráčet s někým bok po boku, mít někoho po boku*, aj. K určení přibližné vzdálenosti se využívá „*krok*“: *je to pár kroků, postup o dva kroky vpřed*. Kvantita a míra je často vyjadřována částmi lidského těla: *spočítat na prstech jedné ruky, mít něčeho po krk*. I směr se vyjadřuje s pomocí antropocentrismu: *šel, kam ho oči vedly a nohy nesly*.

Čas je zejména nositelem prostorového charakteru. Velká část slov se vztahuje k prostoru a času (*po, před, krátký, konec, začátek*). Konec může mít tkanička, cesta, ale i přednáška, která může být zároveň dlouhá i krátká. V češtině jsou užívány i frazémy s významem „nikdy“: *do smrti (s ním nebudu mluvit), v životě (už to neudělám)*.

Kvantita a míra jsou taktéž často vyjadřovány pomocí částí lidského těla. Pro vyjádření malého množství nebo míry se používá nejčastěji: *nehet, chlup, vlas, vous (bylo to o vous, o chlup více, ani o vlasek, nevešlo by se tam ani za nehet)*. (Vaňková a kol. 2007: 60-64)

Na základě antropocentrického chápání světa se zformuloval význam řady základních slov a jednotek. Tyto jednotky tvoří kulturně-národní obraz světa. V něm se odráží obyčej, zvyklosti, mravy a všední život lidí, jejich chování a v neposlední řadě vztah ke světu samému. Každý jazyk v sobě nese osobitý systém, pomocí kterého formuje obraz světa jeho nositelům. Analýza tohoto světa pomáhá pochopit odlišnosti mezi jednotlivými kulturami a zároveň poukazuje způsoby, jakými se tyto kultury navzájem doplňují na světové úrovni. (Маглова 2011: 67)

S *jazykovým obrazem světa* a jeho *antropocentrismem* souvisí *antropomorfismus*. Ten má tendenci polidšťovat zvířata a věci a části těla (*kočka se naštvála, stroj stávkuje, zlobí ho srdce*). (Vaňková 2005: 64–65)

1.3. Řeč

„**Řeč**, jako *schopnost vyjádřit členěnými zvuky obsah vědomí*, je jedna z důležitých schopností, která nás činí lidskými. Je **nástrojem** pro používání **jazyka** – *systému vyjadřovacích prostředků* – který lidem umožnil sdílením zkušeností nesmírně urychlit vývoj lidského myšlení a zacházení se světem.“ (Hartl, 2000)

Další definice řeči:

- „Řeč může být mluvená, písemná, znaková a vnitřní.“
- „Řeč má svou obsahovou a emoční složku a odehrává se v jistém situačním kontextu.“
- „Řeč je základem myšlení a poznávání.“
- „Slovní forma řeči, kterou užívá určitá skupina, se nazývá jazyk.“
(Bosáková 2010: [online])

Aby mohla vzniknout tato specifická lidská schopnost, muselo se spojit několik podmínek v jednu. Pro schopnost řeči je nezbytná změna postavení a funkce artikulačního ústrojí. Se vzpřímením člověka, což nastalo zhruba před 2 miliony let, byla tato podmínka naplněna. V této době došlo i ke zvětšení kapacity mozku, čímž byla naplněna další z podmínek. Poté se u lidí začala zvětšovat vnímavost pro změny tónů při menším rozsahu a došlo k vyvinutí určité partie mozku, která dovoluje lidem artikulovat. V době zhruba před 100-150 tisíci lety se rozvinula schopnost symbolického myšlení, pojmové paměti a intencionality a od té doby lze předpokládat, že začalo docházet i ke vzájemné komunikaci. (Bosáková 2010: [online])

Řeč je úzce spjatá se slovesy *mluvit a říci*. Slovo *mluvit* má svůj původ ve 14. století, příbuznými a odvozenými slovy mohou být například: *mluvný, mluva, mluvka, mluvící, omluva, smlouva, vymlouvačný*, aj. Původní význam tohoto slova je dochován ve staroslověně, je onomastického původu, srovnávat ho můžeme se slovy *mumlat, mrmlat, mručet*. V západoslovanských a východoslovanských jazycích byl později vytvořen význam *hovořit*. (Rejzek 2015: 423)

2. Praktická část

Frazeologické jednotky odrážející různé projevy řeči jsou rozšířené ve všech jazycích. Domníváme se, že je to logické, neboť řeč je základním dorozumívacím prostředkem každého z nás.

V praktické části budeme nejprve věnovat pozornost největším významovým skupinám, které jsme při analýze frazeologických jednotek vytřídili. Jedná se o skupiny frazeologismů s následujícím významem: *кричать, лгать, молчать, обещать, пустословить, ругать, хвалить*. Domníváme se, že je nutné upozornit na fakt, že v naší práci jsme vždy vycházeli z frazeologismů ruských, ke kterým jsme dohledávali české a anglické významové ekvivalenty. Jako zdroje nám posloužily frazeologické slovníky, zejména Česko-ruský frazeologický slovník (Mokienko, Wurm, 2002), Rusko-česko-slovenský slovník frazeologických synonym (Fojtů, Jankovičová, Stěpanová, 2014), Rusko-český frazeologický slovník (Stěpanová, 2007) a Anglicko-český frazeologický slovník (Bočánková, Kalina, 2007). Celkem jsme pro svoji analýzu praktické části diplomové práce vyhledali více než 500 frazeologických jednotek, které byly jistým způsobem spojeny s řečí. Další část naší praktické části bude zaměřena na rozdělení frazeologických jednotek podle jejich obrazného základu a bude i přiblížena etymologie jednotlivých spojení. K tomu nám velmi dobře posloužily etymologické slovníky a internetové online slovníky.

2.1. Rozdělení frazeologických jednotek podle významu

Pro lepší přehlednost jsme se rozhodli frazeologické jednotky rozdělit nejprve podle významu. Všechny tyto významové skupiny budou spojeny s řečí a budou vyjadřovat možnosti, jakými se lze vyjadřovat a dorozumívat. Jak jsme uvedli v úvodu naší praktické části, bude se jednat o 7 významových skupin a vytřídili jsme je dle četnosti frází v jednotlivých jazycích.

2.1.1. Sémantická skupina *кричать*/křičet

V ruském jazyce se říká *крик*, v českém *křik*. Toto substantivum pochází z francouzského *le cri du coeur* a je velmi často spojováno s duší. Pochází ze židovské kultury, označovalo proces odtržení duše od těla, při kterém duše tak silně křičí, až se její křik rozléhá po celé zemi. Lidskému uchu však není umožněno, aby tento křik slyšelo.

Sloveso *křičet* v českém jazyce, *кричать* v ruském jazyce, označuje způsob hlasité mluvy. Člověk tímto způsobem velmi hlasitě sděluje to, co považuje za důležité. Zároveň může člověk nahlas někoho někam zvat, upozorňovat na sebe či na někoho pokřikovat bez hlubšího významu. Etymologický slovník jazyka českého od Jiřího Rejzka uvádí, že slovo *křičet* je všeslovanské, polskou podobu má ve slově *krzyceć* a je onomastického původu. Východiskem je poté kořen slova kreik-, jehož varianty jsou obsaženy i ve slově *krkat* či *krákat*.

Mezi ruské frazeologické jednotky s tímto významem například patří:

- *драть горло; надрывать грудь; кричать не своим голосом; кричать во все горло; кричать во все глотку; кричать во всю ивановскую; орать как в стени; реветь белугой; ревя реветь; кричать благим матом; кричать как резаный; кричать как угорелый; реветь как зверь; реветь как бык; кричать грубым голосом; кричать на каждом углу; кричать как угорелая кошка, aj.*

Mezi české frazeologické jednotky s tímto významem například patří:

- *křičet ze všech sil; křičet na celé koho; křičet jako na lesy; řvát jako smyslů zbavený; křičet jako na poplach; křičet z plných plic; řvát jako divý; řvát jako splašený; křičí, jako by ho na nože brali; křičí, jako by ho stahovali z kůže; řvát jako tur; řvát jako býk; vrískat jako pavián; křičet jako opice; řvát jako blázen, aj.*

Mezi anglické frazeologické jednotky s tímto významem například patří:

- *kick up a fuss; it is like a market day; it is Bedlam; there is so much noise you can not hear yourself think; the place is like a beargarden, aj.*

2.1.2. Sémantická skupina *молчать/mlčet*

Pokud někdo mlčí, můžeme o něm říci, že je mlčenlivý, umlčený nebo zamlklý. Slovo mlčet je všeslovanského původu a lze ho spojit se slovem mólkis (hlupák). Ruský etymologický slovník vysvětluje mlčení tím, že člověk neruší ticho, nevydává žádné zvuky, veškerá tajemství si uchovává pouze pro sebe.

Mezi ruské frazeologické jednotky například patří:

- *не раскрывать рта; слова не пропонить; ни слова, ни звука; молчать как могила; немой как рыба; быть немым как рыба; играть в молчанку; обойти молчением; проглотить язык; держать язык за зубами; знай про себя; молчать в тяпochку; держать при себе; не давай воли языку; молчать как партизан, aj.*

Mezi české frazeologické jednotky například patří:

- *mlčet jako ryba; mlčet jako hrob; mlčet jako zařezaný; přecházet mlčením; mít hubu na zátek; držet jazyk na řetězu; ani muk; držet hubu, nechat si poznámky; ani nedutat; nevydat hlásku; neříct ani popel; nechej si to pro sebe, aj.*

Mezi anglické frazeologické jednotky například patří:

- *refuse to open one's mouth; sit/stand there looking miserable/glum/gloomy/sullen; inscrutable as the Sphinx; be tight-lipped; keep a bridle on one's tongue; stay buttoned up; adopt a veil of silence; throw up a wall of silence; keep one's trap shut; keep mum; be shut up like a clam; have lost one's tongue; be as silent as the grave; maintain a stony silence, aj.*

2.1.3. Sémantická skupina *пустословить/žvanit, tlachat*

V ruštině je význam těchto jednotek popisován takto: „*вести пустые разговоры, болтать.*“ V českém prostředí je tato fráze známá jako „*mluvit o ničem*“. Pochází od starořeckých filosofů, kteří tento způsob rozhovorů přirovnávali ke hlupákovi, který dojí kozla či k někomu, kdo se snaží přesít mouku. Významově jde o ztracený, promrhaný čas nad něčím, co ve skutečnosti postrádá smysl.

Mezi ruské frazeologické jednotky například patří:

- *переливать из пустого в порожнее; точить лясы с кем; разводить турусы на колесах; колебать воздух; уходить в свисток; нести вздор; нести чушь; болтать языком; разводить тары бары, aj.*

Mezi české frazeologické jednotky například patří:

- *mluvit na prázdno; mlátit prázdnou slámu; mít prázdné řeči; kecat si do lebedy; plácát hlouposti; plácát páte přes deváté; mluvit do větru; mlít hubou, aj.*

Mezi anglické frazeologické jednotky například patří:

- *talk double Dutch/double nonsense; carry on as if he had a screw loose, aj.*

2.1.4. Sémantická skupina *обещать/slibovat*

V ruském prostředí *обещание*, v českém prostředí *slib*. V ruštině je tento výraz typicky patriotický, odvozený od směšného slovního spojení *кормить завтраками*, *см. обещать сделать завтра*. Pokud je slovo *завтрак* nahrazeno slovem *обещание*, dostává fráze konkrétnější význam.

Slibovat má v ruském i českém kontextu stejný význam. Pokud člověk slibuje, zavazuje se, že něco udělá/vykoná atd.

Mezi ruské frazeologické jednotky například patří:

- *сулить золотые горы; сулить молочные реки и кисельные берега; наговорить с три короба; кормить завтраками; ему обещать полмира, aj.*

Mezi české frazeologické jednotky například patří:

- *slibovat hory doly; slibovat modré z nebe; namluvit toho plný pytel; namluvit toho za groš do putny; krmít sliby; aj.*

Mezi anglické frazeologické jednotky například patří:

- *promise someone something on one's honour; promise someone something in a moment of weakness; promise someone the earth/moon, aj.*

2.1.5. Sémantická skupina *лгать/лгать*

V ruském prostředí *ложь*, v českém *lež*. Stejně tak, jako Češi říkají, že *lež má krátké nohy*, říkají Rusové, že *у лжи короткие ноги (ложь на коротких ногах)*. Ruský frazeologický historicko-etymologický slovník uvádí, že *lež* (někdy také *křivda*) vznikla spolu se stvořením ženy. Tím, že Bůh ženu stvořil z křivého žebra, vznikla *křivda* neboli *lež*. Rusové často uvádí, že *lež* je stejně taková, jako *московская оглобля в городских пролетках или санках*.

Pokud někdo lže, můžeme o něm říci, že neříká pravdu a tahá druhého za nos. Toto slovo je všeslovanského původu a je ve všech slovanských jazycích, vyjma jazyka ukrajinského. Východiskem tohoto slova je ie. *leug-* (*lhát*). Ruská podoba slova má nejbliže ke germ.-gót. slovu *liugan, liogan* a staroanglickému slovu *leoga*.

Mezi ruské frazeologické jednotky například patří:

- *врать как по писаному; врать как книга; врать как газета; лепить горбатого; лажу гнать; гнать туфту; лить пули; врать как сивый мерин; врать как лошадь; врать как барон Мюнхгаузен; врет и не краснеет; врет и не смеется; врать без зазрения совести; подпускать туры; гнать порожняк, aj.*

Mezi české frazeologické jednotky například patří:

- *lhát bez mrknutí oka; lhát jako baron Prášil; lže, až se mu z úst práší; lhát, až se hory zelenají; lhát bez mrknutí oka; lhát do očí; lže jako když tiskne; vykládat báchorky; vodit někoho za nos; dělat si z někoho blázny; ukazovat někomu straky na vrbě; vymývat někomu mozek; hlásat bludy, aj.*

Mezi anglické frazeologické jednotky například patří:

- *he lies like the gasmeter; he lies himself blue in the face; hi is telling a pack of lies/a tissue of falsehoods; lie oneself blue in the face; lie to someone's face, aj.*

2.1.6. Sémantická skupina *ругать/nadávat*

Frazeologické jednotky v této skupině vyjadřují hrubé, urážlivé vyjádřování, někdy považované za hanlivé.

Mezi ruské frazeologické jednotky například patří:

- *ругать на все лады кого, что; вызывать на ковер кого, что; камня на камне не оставлять; сказать пару ласковых слов кому; читать наставления кому; устраивать разнос; задавать баню кому; разделявать под орех кого, aj.*

Mezi české frazeologické jednotky například patří:

- *mít na někoho hubu; vyčinit někomu z plných plic; vynadat někomu co se do něj vejde; dát někomu kapky; zavolat si někoho na koberec; nenechat kámen na kameni; nenechat na někom nitku suchou; vynadat někomu jako psovi, aj.*

Mezi anglické frazeologické jednotky například patří:

- *they tore strips off him; curse someone up hill (and) down dale; get told off; get a ticking off; swear like a trooper; curse like mad, aj.*

2.1.7. Sémantická skupina *хвалить/chválit, velebit*

Frazeologické jednotky této významové skupiny nesou výraz vyjádření chvály, podpory a uznání. Pokud se Rusové takto o někom vyjádří, znamená to, že si jsou vědomi jeho kvalit, podtrhují je a dávají na odív jeho přednosti a hodnoty.

Mezi ruské frazeologické jednotky například patří:

- *отзываться с похвалой о ком; осыпать похвалами кого; возносить до небес кого; петь панегирик; петь осанну кому; помянуть добрым словом кого; рассыпаться в похвалах, aj.*

Mezi české frazeologické jednotky například patří:

- *pochvalně se o někom vyjadřovat; zahrnout někoho chválou; vynášet do nebe někoho; pět na někoho ódy; pronášet na někoho chvalořeči; vzpomínat na někoho v dobrém, aj.*

Mezi anglické frazeologické jednotky například patří:

- *confer honour and glory on someone; laud/praise someone to the skies; sing paeons of praise to someone, aj.*

2.1.8. Závěr a statistické srovnání

Při vypracovávání této kapitoly jsme se zaměřili na významové skupiny frazeologických jednotek. Tyto skupiny jsme sami určili dle hojnosti daných frazeologických jednotek v jednotlivých jazycích. Primární pro nás byly frazeologické jednotky vyskytující se v ruském jazyce, poté v českém a oba dva jazyky jsme doplnili o analogické jednotky jazyka anglického. Nelze si nevšimnout, že ruský jazyk je na frazeologismy velmi bohatý. Při analýze této kapitoly jsme si naše tvrzení dokázali. Musíme také zmínit to, že dojem výrazné převahy ruského materiálu mohl vzniknout i tím, že jsme měli k dispozici podrobnější frazeologické slovníky právě v ruštině. Naše tvrzení dokládáme grafem, ze kterého je patrné, že ruské frazeologické jednotky v našich vyčleněných skupinách kvantitativně převládaly.

Celkově jsme při této analýze pracovali se 140 ruskými, 97 českými a pouze 39 anglickými vzorky.

Obrázek 1: Statistika kvantitativního zastoupení

2.2. Rozdělení frazeologických jednotek dle obrazného základu a stupně ekvivalence

V první kapitole praktické části naší diplomové práce jsme frazeologické jednotky rozdělili do několika významových skupin, které jsme si sami určili dle kvantitativního zastoupení jednotlivých jednotek v ruském, českém a anglickém jazyce. V druhé kapitole této části budeme s frazeologickými jednotkami pracovat z hlediska jejich komponentního složení. Budeme je dělit podle obrazného základu na 2 hlavní skupiny, z nichž druhá skupina bude nadále rozdělena do 7 podskupin:

1. Frazeologické jednotky se strukturou přirovnání;
2. Frazeologické jednotky s jinými strukturami:
 - frazeologické jednotky se somatismy;
 - frazeologické jednotky se zoonomy;
 - frazeologické jednotky s názvy přírodních jevů;
 - frazeologické jednotky s názvy náboženských předmětů a jevů;

- frazeologické jednotky s pojmenováním rodinných příslušníků;
- frazeologické jednotky s označením věcí;
- frazeologické jednotky nezařazené do vyčleněných skupin.

Pro sjednocení celého pohledu na tyto jednotlivé skupiny budeme vyhledané frazeologické jednotky zkoumat i z hlediska *etymologie*. To, jak se jednotlivé ruské frazeologismy vyvíjely a jaký je jejich původ nám pomůže objasnit příručka autorů A. K. Бирих; В. М. Мокренко; Л. И. Степанова: *Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник. Etymologii českých a anglických spojení* budeme čerpat zejména z internetových zdrojů, jejichž seznam je na konci této práce.

V každé skupině budeme na frazeologické jednotky pohlížet ne pouze z hlediska komponentního složení, ale i z hlediska typu *ekvivalence*. Domníváme se, že by bylo dobré si tuto *ekvivalenci*, její druhy a charakteristiku přiblížit. Pro celistvost informací a popis této problematiky jsme využili příručku V. M. Mokienka a L. I. Stěpanove: *Ruská frazeologie pro Čechy*.

K tomu, aby se na frazeologické jednotky nepohlíželo jen z překladatelského hlediska bylo potřeba zaměřit se i na princip dle ekvivalentnosti. Typologie ekvivalentů byla tedy vypracována a následně představena na materiálech překladů mezi příbuznými slovanskými jazyky. Tato typologie se opírala zejména o lexikální strukturu, syntaktickou stránku a obraznost. Na tomto základě se tedy frazeologické jednotky začaly rozdělovat do několika skupin, jakými jsou:

- frazeologické ekvivalenty;
- frazeologické analogy;
- frazeologické paralely;
- frazeologické kalky.

Autor této typologie se po jejím zveřejnění nechal slyšet, že některé aspekty jsou diskutabilní. I někteří slavisté kritizovali tento pohled na typologii frazeologismů jako nepřesnou. V roce 1986 vyšla příručka překladatelů С. Влахова a С. Флорина, ve které frazeologismy rozdělili s přihlédnutím na překladatelský aspekt. (Mokienko, Stěpanova 2008: 36)

Na základě zkušeností a znalostí současných klasifikací, jež se odráží od originálu a přihlíží k překladu takových frazeologických jednotek, jsme schopni vycházet z následující typologie, a i naše frazeologické jednotky dle ní rozdělovat:

- úplné ekvivalenty;
- částečné ekvivalenty;
- ekvivalenty relativní;
- frazeologické analogy;
- bezekvivalentní frazeologismy (Tento typ frazeologických jednotek uvedem pouze v případě, že se v naší práci vyskytnou.)

Na základě této typologie budeme naše frazeologismy analyzovat. Vzhledem k faktu, že první dvě skupiny si jsou svojí strukturou velmi podobné, vytvořili jsme pro ně společnou skupinu, tedy *blízké frazeologické ekvivalenty*. Tato skupina bude seskupovat úplné a částečné frazeologické ekvivalenty.

Stejně tak, jako tomu bylo v první kapitole praktické části, i v této analýze budeme vždy vycházet nejprve z ruštiny. K ruským frazeologickým jednotkám budeme přiřazovat český ekvivalent a podle toho je budeme řadit do příslušné skupiny ekvivalentů. Pokud se anglický frazeologismus objeví taktéž, uvedeme jeho příklad a k němu komentář, nic méně nebude ovlivňovat zařazení do jednotlivých typologických skupin. Anglická frazeologická jednotka by zařazení mohla ovlivnit pouze v případě, že bychom k ruskému frazeologismu nenašli český ekvivalent.

2.2.1. Frazeologické jednotky se strukturou přirovnání

Další skupina, kterou jsme v průběhu naší práce klasifikovali, je skupina frazeologických jednotek vyjadřujících přirovnání. Vyčlenili jsme 35 ruských, 39 českých a 10 anglických frazeologických jednotek.

1) blízké frazeologické ekvivalenty

První frazeologickou jednotkou je *говорит как книга*, pod níž si můžeme představit člověka, který mluví až nepřirozeně správně, vyumělkovaně a který si sám o sobě myslí, že dokáže hovořit lépe tzv. z patra než přečíst napsaný text. Jejím plným ekvivalentem je české ustálené spojení *mluví jako kniha*. V angličtině by dané frazeologické jednotce odpovídal frazeologismus *he speaks like a book*. Vzhledem k tomu, že jsou jednotky ve

všech třech jazycích stejné, zařadili bychom je do úplných ekvivalentů, v naší klasifikaci do skupiny blízkých frazeologických ekvivalentů.

Do této skupiny bychom také zařadili ruskou frazeologickou jednotku *как на исповеди*, u které jsme našli český ekvivalent *jako na zpovědi*. V ruském i českém prostředí tyto frazeologismy vyjadřují člověka, který se rozhodl říkat pouze pravdu, bez lži a tajností. Velmi často se v tomto kontextu také používá frazeologismus *как перед Богом, как на духу*, který uvádíme pouze jako příklad. Anglický frazeologismus jsme k této jednotce nedohledali, ruskou a českou frazeologickou jednotku řadíme k ekvivalentům úplným, v naší klasifikaci k blízkým.

Zajímavým příkladem úplného ekvivalentu je ruská frazeologická jednotka *врать как барон Мюнхгаузен*, v českém prostředí užívaná jako *lhát jako baron Prášil*. Baron Prášil, celým jménem Karl Friedrich Hieronymus von Münchhausen, sloužil jako páže u vévody Antona Ulricha II. Brunšvického. Později nastoupil do ruské armády, v jejíchž řadách se zúčastnil dvou bitev proti Turkům. Po návratu údajně vyprávěl baron Prášil množství smyšlených historek o svých dobrodružstvích. Odtud i význam toho přísloví. V ruském prostředí bylo jeho jméno zachováno a předáno pomocí transkripce, v českém bylo nahrazeno pomocí exotizace. Obdobnou frazeologickou jednotku v angličtině jsme nedohledali.

Další příklady frazeologických jednotek této skupiny:

- *кричать как оголтелый* – *křičet jako pomínutý* – *yell like mad*
- *реветь как бык* – *řvát jako býk* – *bellow like a bull*
- *врать как по печатному* – *lže jako když tiskne* – *he lies like a gas-meter*
- *молчать как могила* – *mlčet jako hrob*

2) relativní ekvivalenty

Domníváme se, že k relativním ekvivalentům bychom mohli zařadit ruskou frazeologickou jednotku *рассказать все как перед Богом*, které by v českém prostředí odpovídal frazeologismus *vyprávět jako na zpovědi*. Pokud bychom ruský frazeologismus přeložili doslova, bylo by to „říci všechno jako před Bohem“. V českém kontextu by se

taková řeč dala chápat dvěma způsoby. Za prvé by mohla být určena pouze knězi u samotné zpovědi, za druhé Bohu prostřednictvím kněze. Obě dvě jednotky ale nesou totožný významový charakter, a proto jsme je zařadili do relativních ekvivalentů.

Další příklady frazeologických jednotek této skupiny:

- *ругаться как сапожник* – *nadávat jako dlaždič* – *curse like a trooper*

3) frazeologické analogy

Mezi frazeologické analogy jsme zařadili ruský frazeologismus *ругаться как в коммунальной кухне*, který bychom doslova přeložili jako „hádat se v kuchyni komunálky“. Komunální byt, tzv. komunálka, je forma bydlení, která v Rusku existuje od 19.století. Za dob sovětského Ruska bylo toto bydlení považováno za jev industrializace. Lidé, kteří v těchto bytech bydlí, mají k dispozici ke společnému užívání mimo jiné i kuchyni. Českou obdobou tohoto frazeologismu by mohlo být ustálené slovní spojení *štěkat jako fena*, v angličtině používané jako *snap like a dragon*. Významově si jsou všechny tři frazeologické jednotky podobné, vyjadřují hysterické, nezadržitelné a iracionální nadávání, hádání se.

Totožným příkladem, který je významově stejný jako první námi uvedený analog, by mohla být ruská frazeologická jednotka *ругаться как торговка (баба)*, v doslovném překladu „hádat se jako bába na trhu“.

Další příklady frazeologických jednotek této skupiny:

- *говорит как по писаному* – *mluví jako z kazatelny*
- *врать как сивый мерин* – *lhát, až se hory zelenají* – *lie in one's teeth*

Tuto skupinu frazeologických jednotek jsme klasifikovali na 7 blízkých ekvivalentů, 2 relativní ekvivalenty a 3 frazeologické analogy.

2.2.2. Frazeologické jednotky s jinými strukturami

2.2.2.1. Frazeologické jednotky se somatismy

Bohatou skupinou jsou frazeologické jednotky obsahující somatismy, tedy vztahující se k lidskému tělu. Do této skupiny jsme zařadili 49 ruských, 44 českých a 20 anglických frazeologických jednotek.

1) blízké frazeologické ekvivalenty

Ruské ustálené spojení *держат язык за зубами* odpovídá v češtině frazeologismu *držet jazyk za zuby*. Obě dvě frazeologické jednotky jsou ekvivalenty úplné, v naší práci spadají do skupiny blízkých ekvivalentů. V ruském i českém jazyce vyjadřují člověka, který mlčí a neříká zbytečné věci. Rusové uvádí, že tento frazeologický obrat vznikl z příslovi *Ешь пирог с грибами, а язык держи за зубами*. Podle A. S. Spirina se váže k tomuto frazeologismu konkrétní historka. Historie frazeologismu sahá až do 18.století, kdy vládla Alžběta Petrovna.

Ruská frazeologická jednotka *замкнуть рот на замок*, která by mohla být doslova přeložena jako „zamknout ústa na zámek“ je velmi podobná českému frazeologismu *zavřít pusu na zámek*. Někdy je v českém prostředí použita tato frazeologická jednotka s hrubším podstatným jménem: *zavřít hubu (klapajznu) na zámek*. Angličtina pro toto spojení používá výraz *shut one's mouth*. Ve všech třech jednotkách se vyskytuje označení úst, angličtina nabízí tento frazeologismus i s výrazem „face“, tj. *shut one's face*. Všechny frazeologické jednotky vyjadřují uzavřeného, mlčenlivého člověka, jež umí udržet tajemství, proto český i anglický frazeologismus řadíme k ekvivalentům úplným, v naší klasifikaci k blízkým.

Dalším frazeologismem je *не раскрывать рта*, jehož českou obdobou je český frazeologismus *neotevřít pusu* či *neříct ani popel*. I tyto frazeologické jednotky bychom zařadili do frazeologismů blízkých, konkrétně úplných. V angličtině by mohl pro daný výraz být použit frazeologismus *refuse to open one's mouth*, který by v překladu znamenal „odmítnout otevřít ústa“. Vzhledem k ruskému frazeologismu by se tedy jednalo o ekvivalent relativní.

Další příklady frazeologických jednotek této skupiny:

- *закусить губу – zavřít hubu – shut up*
- *язык как бритва у кого – má jazyk jako břitvu – have an edge to one's tongue*
- *положа руку на сердце – ruku na srdce*

2) ekvivalenty relativní

Ruskému ustálenému slovnímu spojení *что на уме, то на языке*, které bychom do češtiny mohli doslovně přeložit jako „co na rozumu, to na jazyku“ je velmi podobný český frazeologismus *co na srdci, to na jazyku*. Obě dvě frazeologické jednotky jsou významově téměř totožné, nic méně se v každém z jazyků objevuje jiná část těla, proto bychom je zařadili mezi ekvivalenty relativní. V anglickém jazyce se používá ustálený výraz *a good heart cannot lie*, který by byl v tomto případě frazeologickým analogem.

Dalším námi vybraným frazeologismem je ruské ustálené spojení *говорить по душам*, jehož českou obdobou by mohl být frazeologismus *promluvit (si) od srdce*, i když je tu patrný poněkud odlišný sémantický rozdíl. Angličtina v tomto případě používá ustálené spojení *give somebody a good talking to*, což bychom v souvislosti s ruským frazeologismem zařadili do frazeologických analogů, český frazeologismus by byl relativním ekvivalentem.

Další příklady frazeologických jednotek této skupiny:

- *смотреть в рот кому – viset někomu na rtech – hang on someone's lips*
- *слова замерли на губах – slova tu uvízla v hrdle – be lost for words*

3) frazeologické analogy

Dalším ruským ustáleným spojením je *воды в рот набрать*, jež vyjadřuje úpěnlivé mlčení někoho bez touhy promluvit. Českou obdobou by mohl být hrubší frazeologismus *mlčí, jako by mu hubu zašil*. V angličtině bychom mohli použít frazeologismus *keep one's trap shut*, avšak významově by to nebylo úplně přesné. Vztah ruského a českého frazeologismu považujeme za frazeologický analog.

Další příklady frazeologických jednotek této skupiny:

- *язык хорошо подвешен у кого – má dobře prořízlou pusu – have a loose tongue*
- *надрывать грудь – křičet ze všech sil/křičet jako na lesy – shout at the top of one's voice*
- *драть горло – křičet z celé síly – yell like mad*
- *врать без зазрения совести – lhát bez mrknutí oka – lie oneself blue in the face*
- *с пеной у рта – hádat se do krve*
- *лизать зад кому – vést sladké řečičky*

Skupina frazeologických jednotek, jež obsahují somatismy, je velmi rozsáhlá. Z hlediska naší klasifikace jsme analyzovali 6 blízkých ekvivalentů, 4 relativní ekvivalenty a 7 frazeologických analogů.

2.2.2.2. Frazeologické jednotky se zoonymy

Tato skupina zahrnuje frazeologické jednotky, ve kterých se objevují vlastní jména zvířat, tzv. zoonymy. Tento typ frazeologismů se vyskytuje velmi často nejen v ruštině, ale i v češtině. Do této skupiny patří 12 ruských, 9 českých a 8 anglických jednotek.

1) blízké frazeologické ekvivalenty

Mezi tuto skupinu frazeologismů jsme zařadili ruský frazeologismus *реветь как бык*, v češtině *řvát jako býk*. V tomto kontextu se jedná o úplný ekvivalent. Pokud bychom jako český frazeologismus použili *řvát jako tur*, jednalo by se o částečný ekvivalent. Všechny tyto jednotky řadíme do blízkých ekvivalentů, neboť vyjadřují silnou intenzitu křiku. V angličtině se nejčastěji používá frazeologismus *roar like a bull*. V tomto případě by se jednalo o úplný ekvivalent. Stejně jako v češtině, i angličtina má další výraz *roar like a lion*, který by byl ve vztahu k ruské frazeologické jednotce částečným ekvivalentem.

Další příklady frazeologických jednotek této skupiny:

- *быть немым как рыба/молчать как рыба – mlčet jako ryba*

2) relativní ekvivalenty

V této skupině se žádné relativní ekvivalenty nevyskytují.

3) frazeologické analogy

Velmi často se v ruském prostředí používá k vyjádření intenzivního křiku frazeologismus *кричать как угорелая кошка*. Doslovný překlad by byl „křičet jako omámená kouřem kočka“. V českém prostředí je znám frazeologismus *křičí, jako by ho stahovali z kůže* či *jako by ho na nože brali*. Oba dva tyto frazeologismy jsou analogy k frazeologismu ruskému. V anglickém prostředí se vyskytuje frazeologismus *he screamed blue murder* nebo *he screamed like a stuck pig*. Oba dva anglické frazeologismy by byly analogy k frazeologismu ruskému, byť význam mají všechny jednotky totožný.

Další příklady frazeologických jednotek této skupiny:

- *врать как лошадь, врать как сивый мерин – lže, až se mu z úst práší – he is telling a pack of lies*
- *посылать к ядерной фене – poslat někoho do háje*
- *заяц-хвастун – baron Prášil*

Tuto skupinu frazeologických jednotek jsme celkem rozdělili na 2 blízké ekvivalenty a 4 frazeologické analogy. Relativní ekvivalent se v této skupině nevyskytl.

2.2.2.3. Frazeologické jednotky s názvy přírodních jevů

Následující skupina seskupuje frazeologismy s názvy přírodních jevů, jakými jsou například: nebe a nebesa, hory, kámen, step, aj. Frazeologická spojení tohoto charakteru jsou v ruském jazyce relativně častá, analyzovali jsme celkem 10 příkladů. Českých frazeologických jednotek bylo taktéž 10, anglických 4.

1) blízké frazeologické ekvivalenty

Jedním z nich je ruský frazeologismus *не оставить камня на камне*, který vyjadřuje úplné zničení, zrušení. Tento frazeologismus má svůj původ v Bibli. Byl poprvé v tomto smyslu použit při předzvěsti zániku Jeruzálema, kdy bylo řečeno: „Vidíš tyto veliké stavby? Všechny do jedné budou zničeny, nezůstane tu kámen na kameni.“ Českým frazeologismem s totožným významem, a tedy i frazeologismem blízkým dle naší analýzy

by byla frazeologická jednotka *nenechat kámen na kameni*. V angličtině se vyskytuje výraz *not to leave two stones standing* či *leave no stone unturned*. Oba anglické příklady bychom mohli klasifikovat jako relativní ekvivalenty.

Dalším příkladem blízkého frazeologismu by mohlo být ruské *проклинать все на свете*, který vyjadřuje nespokojenost, nenávisť a zlobu proti všemu, co se na světě vyskytuje. V tomto kontextu by se dalo toto slovní spojení chápat jako nadsázka a ironie. V češtině se obdobný frazeologismus také vyskytuje. Je znám jako *proklínat všechno na světě* a zařadili bychom ho tedy k frazeologismům blízkým. V angličtině jsme podobné ustálené slovní spojení nenašli.

Další příklady frazeologických jednotek této skupiny:

- *вознести кого до небес* – *vynést někoho do nebes* – *praise somebody to the sky*

2) relativní ekvivalenty

Ruskou frazeologickou jednotkou, kterou bychom rádi do relativních ekvivalentů zařadili, a která má zároveň 4 etymologická vysvětlení původu, je *сулить золотые горы*. Pokud bychom toto ustálené slovní spojení doslovně přeložili do češtiny, znělo by „slibovat zlaté hory“. V českém prostředí se vyskytuje frazeologismus *slibovat hory doly*. V ruském i českém prostředí tato jednotka vyjadřuje naslibování nesmyslných, nesplnitelných věcí, často až nereálných. V angličtině se vyskytuje výraz *empty promises*, který bychom vzhledem k ruskému a českému frazeologismu klasifikovali jako frazeologický analog.

Dle ruského historicko-etymologického slovníku sahá historie tohoto frazeologismu do dob Řeků a Římanů, jež se domnívali, že východní králové, zejména Peršané, mají nevídaná bohatství. Slovo *горы* je v tomto případě spojeno s faktem, že se v dřívějších dobách nejen zlato, ale i další kovy těžily v horských dolech. Nejstarší stopy tohoto přísloví začínají u Aristofana², avšak autoři novodobých etymologických slovníků frazeologických jednotek se domnívají, že se tato frazeologická jednotka musela do

² 448 př. n. l. – asi 385 př. n. l.; starořecký dramatik, představitel řecké komedie

ruského jazyka dostat z Evropy, neboť ve starých řeckých slovnících a sbírkách, které zůstaly zachovány, se toto ustálené slovní spojení nevyskytuje.

Druhá teorie etymologie tohoto frazeologismu říká, že jeho původ sahá až do roku 195 př. n. l., a objevuje se v jedné z her římského komika Publia Terentia Afer³. V této hře je otrok Geta lákán do Kikílie, čímž mu *сулят золотые горы*. Rusové si tuto frazeologickou jednotku osvojili díky masovému umění. Objevila se v písni *Хас-Булат удалой*, která se stala národní písní konce 19. století. V roce 1931 vyšel jeden z prvních sovětských ozvučených filmů *Златые горы*. Jazykovědci se domnívají, že nejen díky písni, ale i filmu se tato frazeologická jednotka cizího původu nedostala do pasivní slovní zásoby jazyka.

Dalším domnělým původem je zapůjčení této frazeologické jednotky Řeky od Peršanů, kteří měli rudy se zlatem. Tyto rudy nazývaly *золотыми горами*, tedy *zlatými horami*.

Čtvrtý etymologický původ je dle naší příručky kalkem latinského ustáleného spojení *montes auri polceri*, tedy *сулить горы золота*.

3) frazeologické analogy

Frazeologickým analogem, jenž má v českém prostředí obdobný význam, je ruská jednotka *сулить молочные реки и кисельные берега*, v češtině užívána jako *slibovat modré z nebe*. Ruské slovní spojení pochází z pohádek, ve kterých jsou řeky z mléka, piva a jejich břehy jsou celé z želé. Samotný námět o mléčných či medových řekách je mezinárodní, objevuje se v mnoha národních vyprávěních, avšak pouze Rusové si ho nevypůjčili, od nich pochází. Toto tvrzení dokládá výrazná představivost a důrazně hravý, až ironický charakter.

Existuje i teorie, že toto pohádkové slovní spojení pochází z Bible. Bůh slibuje proroku Mojžíšovi, že vyvede izraelský národ z Egypta a přivede ho do země dobré a prostorné, která přetéká mlékem a medem, v originále *в землю хорошую а просторную, кипящую молоком и медом*

³ 195 př. n. l. – 159 př. n. l.; římský dramatik a básník, bojoval ve třetí a poslední punské válce

Další příklady frazeologických jednotek této skupiny:

- *наговорить семь верст до небес* – *namluvit toho plný pytel/namluvit toho za groš do putny*
- *напустить туман(ы)* – *mluvit v hádankách* – *talk in riddles*

Tuto skupinu jsme celkově klasifikovali na 3 blízké frazeologismy, 1 relativní ekvivalent a 3 frazeologické analogy.

2.2.2.4. Frazeologické jednotky s názvy náboženských předmětů a jevů

Další skupinu frazeologických jednotek budou tvořit ustálená slovní spojení, která obsahují slova spojená s náboženstvím. Do této skupiny jsme zařadili 6 odpovídajících ruských frazeologických jednotek a 6 českých. Anglickou frazeologickou jednotku jsme nedohledali žádnou.

1) blízké frazeologické ekvivalenty

Frazeologismem blízkým, který jsme v této skupině analyzovali, je ruské ustálené slovní spojení *петь панегирик на кого/что*, v českém prostředí známý jako frazeologismus *pět na někoho chvalozpěvy (ódy)*. *Панегирик* je řecké slovo, které označovalo chvalební proslov na slavnosti. Tento frazeologismus vyjadřuje až přehnané chválení někoho nebo něčeho, které nemusí odpovídat realitě.

Tento frazeologismus vzešel z věty: „Да, полно тебе ему акафисты петь!“. Jeho původ bychom mohli hledat v církvi. Touto větou byli pobízeni tzv. vychvalovači, aby začali s vychvalováním konkrétní osoby. *Акафисты* byly v jazyce ortodoxního duchovenstva chápány jako zvláštní modlitby, velkolepé opěvování Ježíše Krista a jeho matky Panny Marie. Tyto modlitby, někdy též humny, měly být všemi vyslyšeny. Slovní spojení „akafistos hymnos“ by v překladu do češtiny znamenalo „hymnu, během níž nelze sedět“. Postupem času bylo slovo *акафисты* nahrazeno slovem *панегирик* a v této podobě je užíváno dodnes.

Další příklady frazeologických jednotek této skupiny:

- *как на исповеди* – *jako na zprovědi*
- *петь аллилуйю* – *pronášet na někoho chvalořeči*

2) relativní ekvivalenty

K relativním ekvivalentům jsme v této skupině přiřadili frazeologickou jednotku *рассказать все как перед Богом*. Její doslovný překlad v češtině by byl „vyprávět všechno jako před Bohem“. V češtině frazeologismus s tímto významem existuje, pouze je slovo Bůh nahrazeno slovem zpověď, a tedy *vyprávět (někomu) jako na zpovědi*. Obě dvě ustálená spojení jsou nositeli stejného významu. Pokud někdo takto vypráví, mluví otevřeně, upřímně, bez tajemství a lží. V angličtině bychom mohli použít obdobnou frazeologickou jednotku *talk turkey*, kterou známe v češtině jako *mluvit bez obalu*. Anglická jednotky by vzhledem k ruskému ustálenému slovnímu spojení byla frazeologickým analogem.

3) frazeologické analogy

Do této skupiny frazeologismů jsme zařadili jednu jednotku. První z nich je ustálené slovní spojení *ничего греха таить (что греха таить)*. Doslovně bychom tuto jednotku do češtiny přeložili jako „nač tajit hřích, své chyby“ užíváme ji však jako ustálené slovní spojení *ruku na srdce* či *nalijme si čistého vína*. Všechny tyto konotace znamenají, že to, o čem se mluví, nebylo doposud vyřešeno. Pro mluvčího jsou to mnohdy nepříjemná témata, je nucen přiznávat chyby a hovořit o svých špatných rozhodnutích. V angličtině bychom mohli použít frazeologismus *tell somebody the truth* nebo *come out with it*. Oba dva příklady by ve vztahu k ruskému frazeologismu byly frazeologickými analogy.

Původ této frazeologické jednotky je opět dvojitý. Domníváme se, že je důležité podotknout, že obě dvě teorie vzniku jsou lexikálně a gramaticky zaměřeny a nezabývají se historickým pozadím. První teorie vysvětluje, že podoba slova „греха“ (v množném čísle „грех“), která se v této formě vyskytuje i ve frazeologické jednotce, je substantivum ve druhém pádě jednotného čísla. Na tento fakt je nutné obrátit pozornost vzhledem k faktu, že dříve bylo sloveso „таить“ spojováno se substantivy druhého pádu a ne čtvrtého, jak je tomu v současné gramatice.

Za druhé je současná podoba tohoto frazeologismu vykládána jako vzájemné ovlivnění dvou variant, a to *чего греха таить* a *ничего греха таить*. Za původní výchozí jednotku je považován frazeologismus se záporem. Druhý pád vyplývá z jeho aktivního

významu, z tzv. základních číslovek. Frazeologismus se zápornou konotací později mění svoji zápornou formu pod vlivem aktivního zájmena *что* (например: что говорить, aj). Slova v této formě se často používají pro vyjádření pochybování, nedůvěry, složité situace a s použitím zájmena „что“ jsou si významově bližší s frazeologickou jednotkou v záporném tvaru, tj. *ничего греха таить*, která je zároveň kategorická. Obecně lze říci, že slova „ничего“ a „что“ mohou být libovolně zaměněna a stále bude zachován smysl výchozí jednotky.

V této skupině jsme celkově analyzovali a klasifikovali 3 frazeologismy blízké, 1 relativní ekvivalent a 1 frazeologický analog.

2.2.2.5. Frazeologické jednotky s pojmenováním rodinných příslušníků

Tato skupina není početná, nic méně jsme usoudili, že její analýza by pro nás mohla být zajímavá, proto jsme ji do podskupin frazeologických jednotek zařadili. V ruštině jsme našli 3 odpovídající frazeologické jednotky, v češtině se žádná nevyskytla a v angličtině jsme dohledali 1 frazeologickou jednotku.

1) blízké frazeologické ekvivalenty

Blízký frazeologismus se v této skupině nevyskytl.

2) relativní frazeologismy

Relativní frazeologismus se v této skupině nevyskytl.

3) frazeologické analogy

Frazeologické analogy se v této skupině objevily celkem tři. Prvním z nich je ruské ustálené slovní spojení *послать к чертовой матери*, který bychom doslovně mohli přeložit jako „poslat k čertí matce“. V češtině se tento frazeologismus vyskytuje jako *poslat někoho k čertu*. Zajímavou analýzou se v tomto případě stala souvislost mezi ruským frazeologismem a frazeologismem anglickým. V angličtině bychom k tomuto frazeologismu mohli přiřadit několik různých výrazů, vždy podle toho, v jakém kontextu tento frazeologismus využíváme. Pokud chceme s jeho pomocí vyjádřit naštvání, agresivitu či opovržení, použijeme nejspíše výrazy *to the hell with you* nebo *go to the hell*.

Pokud chceme vyjádřit protest s něčím či odmítnutím, použijeme *damn it* nebo *to the devil with this*. Při potřebě zdůraznit ironickou povahu sdělení nebo rétorickou hlavní myšlenku použijeme *what the hell kind of is this* nebo *some bloody he is*. První dvojici anglických frazeologismů bychom mohli vzhledem k ruskému klasifikovat jako relativní ekvivalenty, druhou a třetí dvojici jako frazeologické analogy.

Druhým frazeologickým analogem této skupiny je *ругаться по матери*, v češtině *nadávat jako čert*. Pokud bychom chtěli využít doslovný překlad, museli bychom nejspíš použít „hádat se s matkou“. V angličtině bychom k tomuto výrazu nejspíše přiřadili frazeologismus *swear like a fishwife*, který by byl zároveň frazeologickým analogem k ruskému frazeologismu.

Další příklady frazeologických jednotek této skupiny:

- *расскажи это своей бабушке* – *povídali že mu hráli/to si vykládej někomu jinému*

V této skupině jsme analyzovali 3 frazeologické analogy, naopak žádný frazeologismus blízký a žádný relativní ekvivalent.

2.2.2.6. Frazeologické jednotky s názvy věcí

Frazeologismů, které v sobě skýtají označení věcí, je relativně veliké množství. My jsme do této podskupiny zařadili 19 ruských ustálených slovních spojení, 11 českých a 7 anglických.

1) blízké frazeologické ekvivalenty

Prvním frazeologickým obratem v této podskupině je ruské ustálené slovní spojení *называть вещи своими именами*, v češtině používané jako *nazývat věci pravými jmény*. Pokud bychom ruský frazeologismus doslovně přeložili, bylo by to „nazývat věci svými jmény“. Vzhledem k faktu, že oba dva frazeologismy mají totožný význam, zařadili jsme je v naší analýze k frazeologismům blízkým. Tento frazeologismus vyjadřuje člověka, který mluví přímo, bez zdobnělin, rychle a často bez známek etikety. Pochází z francouzského ustáleného slovního spojení *appeler les choses par leur noms* a byl

přeložen pomocí tzv. kalku⁴. V angličtině bychom pro tento výraz použili ustálené slovní spojení *call something by its proper name*, což by v našem případě byl také frazeologismus blízký ve vztahu k ruskému. Existuje však zároveň výraz *call a spade a bloody shovel*, který je využíván obdobně a v obdobném kontextu jako první námi zmíněný. Tento by ale vzhledem k ruskému frazeologismu byl jeho frazeologickým analogem.

Dalším frazeologismem, který jsme do této podskupiny zařadili, je ruský obrat *вызвать кого на ковер*. Doslovně bychom mohli přeložit jako „předvolat si někoho na koberec“, což je téměř totožný překlad jako toto ustálené slovní spojení v češtině. Jeho podoba je známá jako *zavolat si někoho na kobereček*. Je nutné podotknout, že v češtině se v tomto kontextu objevuje zdvojnásobení slova *koberec*, což je považováno za vyjádření expresivity. Tento frazeologismus se využívá zejména při sdělování, že je člověk pozván ke svému nadřízenému k projednání nepříjemných věcí. Nechybí v něm nadsázka a ironie. Obdobnou frazeologickou jednotkou je v ruském jazyce pouze *быть на ковре*. Původ tohoto ustáleného slovního spojení sahá do anglického jazyka a bylo přeloženo kalkem z frazeologismu *to be on the carpet*. V dřívějších dobách měla tato frazeologická jednotka dva významy. První vyjadřoval volný den či odpočinek v průběhu takového dne, druhý pozvání od nadřízeného k projednání určitých věcí. V současné době se ve většině zemí ustálil význam druhý, který se zároveň aktivně používá. V angličtině bychom se mohli setkat s analogickými výrazy jako *be on the mat* nebo *be carpeted by somebody*, přičemž první výraz by byl k ruskému jeho frazeologickým analogem, druhý jeho relativním ekvivalentem.

Další příklady frazeologických jednotek této skupiny:

- *говорить как книга* – *mluvit jako kniha*
- *имеет язык как бритву* – *má jazyk jako břitvu* – *have a sharp tongue*

2) relativní frazeologismy

Do této skupiny frazeologických jednotek jsme zařadili ruské ustálené slovní spojení *наговорить с три короба*, v češtině užívané jako *namluvit toho plný pytel*. Slovo

⁴ lingvistický pojem označující doslovný překlad cizího výrazu, tj. doslovný překlad z výchozího jazyka do cílového, např.: *детский сад* – *mateřská škola* – *kinder-garden*

короб označuje nůši nebo koš, v české větné konstrukci se však objevuje slovo pytel. Oba dva frazeologismy jsou nositeli stejného významu. Označují člověka, co toho hodně namluví, většinou lže a slibuje nesplnitelné věci. Původ tohoto frazeologismu je ve frazeologickém historicko-etymologickém slovníku vysvětlen pomocí dvou teorií. První teorie říká, že tento frazeologismus pochází z rolnické a obchodní sféry, kde slovo *короб* označovalo „плетеное изделие вроде корзины для хранения и переноски чего-либо“. Obchodníci pak v takovýchto pletených koších donášeli na trh své produkty. Tito prodavači byli lidově nazýváni „коробейниками“. Ve svých koších měli knihy, ikony svatých, látky, plakáty a jiné věci, které se snažili na trhu prodat. Kupující se snažili přesvědčit, že jejich produkty jsou nejlepší. Často je vychvalovali více, než odpovídalo realitě. Slibovali vlastnosti a využití, které produkty neměly, tzv. kupujícímu tvrdili „с три короба“ s cílem prodat za každou cenu. Druhý výklad původu je prostý a nenese stopy historie. Podle tohoto původu vznikl ruský frazeologismus zkrácením původního rčení *С три короба наврет, да недорого возьмет*. V angličtině se nejčastěji objevuje frazeologismus *fill somebody's head with silly ideas*, který známe v českém prostředí jako *někomu něco nakukat*. Ve vztahu k ruskému ustálenému slovnímu spojení bychom ho považovali za frazeologický analog.

Další příklady frazeologických jednotek této skupiny:

- *вызвать на чайку чаю или кофе* – *rozvat někoho na kobereček*
- *трезвонить на всех перекрестках* – *vytrubovat něco do světa* – *scream something from the rooftop*

3) frazeologické analogy

Skupina frazeologických analogů je v našem případě nejpočetnější. Prvním příkladem je ruský frazeologismus *разделить под орех кого*. Doslova bychom mohli tento frazeologismus přeložit jako „přidat někomu podobu ořechového dřeva“, v češtině používáme výraz *nenechat na někom nitku suchou*. Toto ustálené slovní spojení označuje člověka, který mluví o někom velmi kriticky, opovržlivě a velmi často ho pomlouvá. Tento výraz se nejspíše zformoval z řeči tesařů a řezbářů. Ti nábytek ze dřeva často rozdělovali do několika skupin, např. *под орех*, *под дуб*, *под красное дерево*, tedy na skupiny nábytku ze dřeva ořechu, dubu či červeného dřeva. Původní význam tohoto slovního spojení mohl označovat kvalitní a dobře odvedenou práci. Příprava a vyhotovení nábytku

„под орех“ vyžadovalo vysokou míru šikovnosti, námahy a trpělivosti, zejména v případě, když se nedařilo. Frazeologický historicko-etymologický slovník též uvádí, že tento ruský frazeologismus je synonymem vyjádření dobře odvedené práce. Lze se domnívat, že celé ruské ustálené slovní spojení je svázané se sémantikou ruských slov „бить, ударять“, která se objevují v polském rčení *Orzech i kobieta zła, kiedy nie bita* a jsou známá východoslovanským frazeologům. Mimo jiné se obdobná frazeologická jednotka vyskytuje i na Ukrajině, užívaná jako *розчистити ніб зоріх*. V angličtině jsme dohledali obdobný výraz *pull somebody to pieces*, který by v tomto případě byl ve vztahu k ruskému jeho frazeologickým analogem.

Druhým případem, který jsme zařadili do frazeologických analogů, je ruské ustálené slovní spojení *турысы на колесах*, často užívané jako *разводить турысы на колесах*. V češtině bychom k tomuto frazeologismu mohli přiřadit hned dva, která jsou v našem prostředí užívaná, a to *jalové řeči* či *plácát páte přes deváté*. Písemná zmínka o „pojízdných věžích“ pochází z 19. století. „Турсы“ byly v této době obranné věže vyhotovené ze dřeva a bylo je možné na dřevěných kolech přesunout na jiné místo. Tyto věže byly většinou využívány Tataři při obléhání středověkých měst, která byla obehnána hustou spleť dřevěných a kamenných zdí. Zejména v ruských letopisech jsou takovéto věže zmiňovány často. Z těchto věží byly do osad či měst vypouštěny střely, šípy a byl tímto zahájen boj. Historiky o pojízdných věžích, které se tradují z generace na generaci, byly velmi často doplňovány smyšlenými příběhy o hrdinech. Frazeologický historicko-etymologický slovník také, jako druhý možný původ uvádí souvislost s Tataři, zejména s jejich vojenskými osadami. V tomto případě se jedná pouze o domnělý původ, o kterém neexistuje žádná písemná zmínka.

Frazeologická jednotka *разводить турысы на колесах* vznikla z přeneseného významu slova „турысы“ a ustáleného slovního spojení *турысы на колесах*, ke kterému bylo přidáno sloveso, například: нести, наказать, разводить, aj. Celé toto ustálené slovní spojení je užívané nejen klasiky, jakými byli například Gogol či Turgeněv, ale i současnými spisovateli. Vyjadřuje nesmyslné, nepravdivé a nadsazené příběhy, vyprávění a činy. V angličtině existuje frazeologická jednotka *idle tittle-tattle*, kterou bychom ve vztahu k českému frazeologismu mohli zařadit do frazeologismů blízkých, nic méně ve vztahu k ruskému by se jednalo o frazeologický analog.

Další příklady frazeologických jednotek:

- *открытым текстом* – *bez okolků* – *without ceremony*
- *за словом в карман не лезет* – *nechodí daleko pro slovo*
- *ругаться с верхней полки* – *nadávat jako čert* – *he curses like fury*

V této skupině jsme analyzovali 4 frazeologismy blízké, 3 relativní frazeologismy a 5 frazeologických analogů.

2.2.2.7. Frazeologické jednotky nezařazené do vyčleněných skupin

Do této skupiny jsme zařadili 7 ruských frazeologických jednotek, které se nepodařilo zařadit do určitých skupin. K těmto jednotkám jsme přiřadili 6 českých frazeologických jednotek a 3 anglické.

1) blízké frazeologické ekvivalenty

Mezi frazeologismy blízké jsme v tomto případě zařadili ruské ustálené slovní spojení *сказать без обиняков*, v češtině užívané jako frazeologismus *říci bez okolků*. V ruském prostředí je tento výraz používán jako fráze *говорить без обиняков*, která označuje člověka, mluvícího přímo, věcně a tzv. bez obalu. Slovo *обиняк*, které je derivátem slovesa *обиниваться*, používal Vladimír Dal⁵ ve smyslu „narážky, náznaku či alegorie“ už v 18. a 19. století. Toto slovo bylo používáno volně, avšak nejvíce jsou známy případy, kdy se slovo „обиняк“ váže se slovesy v instrumentálu. Pokud bylo toto slovo užito v jiném pádě, většinou poukazovalo na momentální stav mysli. Zatímco v 19. století se užívalo běžně v relativně volném významu, v dnešní době se objevuje pouze ve frazeologických jednotkách. V angličtině je užívané ustálené slovní spojení *without ceremony*, které bychom mohli též přeložit jako *bez okolků*, a proto bychom ho ve vztahu k ruskému frazeologismu mohli považovat za frazeologismus blízký.

Jako druhý příklad blízkého frazeologismu jsme vybrali ruské *шутка сказать*, v češtině známé jako *to není žádná legrace*. Toto ustálené slovní spojení je pozůstatkem starého syntaktického modelu, kde stojí vedle sebe objekt v nominativu spolu s nezávislým

⁵ rusky Владимир Иванович Даль; ruský jazykovědec a lexikograf; založil Ruskou geografickou společnost a turkologii (humanitní věda zkoumající turkické jazyky a národy)

infinitivem. Tento frazeologismus se nejen hojně vyskytuje v písemných dochovaných dokumentech ze 13.-14. století, ale objevuje se i v ústních dialektech, zejména na severu Ruské federace.

Další příklady frazeologických jednotek této skupiny:

- *буква в букву – slovo od slova*

2) relativní frazeologismy

Relativní frazeologismus se v této skupině nevyskytl.

3) frazeologické analogy

Jako příklad frazeologické jednotky této skupiny jsme si vybrali ustálené slovní spojení *разводить тары-бары*. Tento frazeologismus vyjadřuje člověka, který říká nesmysly a zabírá se nepodstatnými věcmi. V češtině bychom řekli, že takový člověk *mluví na prázdko*. Výraz „тары-бары“ označuje rozhovor o ničem, jehož první část spadá do velkého počtu ruských verbálních a dialektových sloves se společným významem, například: *тараторить, тарабарить*, aj. V angličtině jsme dohledali výraz s obdobným významem, a to *waste one's breath*, který bychom považovali za frazeologický analog.

Dalším ruským frazeologickým obratem je *ни к селу, ни к городу*. „Село“ představovalo v Rusku křesťanské místo (město či vesnici), kde se nacházel kostel. Každý ruský občan v 19. století byl součástí konkrétního kostela, vůči kterému měl náboženská práva a povinnosti. Chudí lidé a lidé bez domova byli v dokumentech popisováni jako: „Ни к селу, ни к городу приписаны.“ V současnosti má tento obrat jiný význam. Vyjadřuje nevhodně řečenou věc, bez souvislostí a smyslu vyjádření. V angličtině jsme výraz s podobným významem nedohledali.

Další příklady frazeologických jednotek této skupiny:

- *кормить завтраками – krmít těšínskými jablíčky*
- *травить баланду – kecat si do lebedy – be bullshitting*

Tuto skupinu jsme celkově klasifikovali na 3 frazeologismy blízké, žádný relativní frazeologismus a 4 frazeologické analogy.

2.2.2.8. Shrnutí a statistická srovnání

V druhé části naší praktické části diplomové práce jsme pracovali s více než 300 frazeologismy. Můžeme říci, že jsme analyzovali více jak 140 ruských, 130 českých a 50 anglických frazeologických jednotek. Tato ustálená slovní spojení jsme rozdělili do několika skupin. Určujícím faktorem pro nás byla obraznost, tedy tzv. *jazykový obraz světa*. Z naší analýzy vyplynulo, že nejpočetnější skupinou ruských frazeologismů byla v našem případě ustálená slovní spojení, která obsahují *somatismy*. Hojně zastoupené byly ale i frazeologismy obsahující *zoonymy*, vyjadřující přirovnání či označující věci.

Abychom si celkovou analýzu lépe dokázali zhodnotit, rozhodli jsme se znázornit naše výsledky pomocí grafů. První graf znázorňuje celkové zastoupení frazeologismů v jednotlivých jazycích, tedy v ruském, českém a anglickém. Rádi bychom podotkli, že i v tomto případě jsme měli značné množství ruských materiálů, ke kterým jsme dohledávali v materiálech českých a anglických. Ruské frazeologické jednotky byly v našem případě určujícími elementy jednotlivého rozřídění, analýzy a závěrů. K nim jsme dohledávali nejprve české frazeologismy a poté anglické.

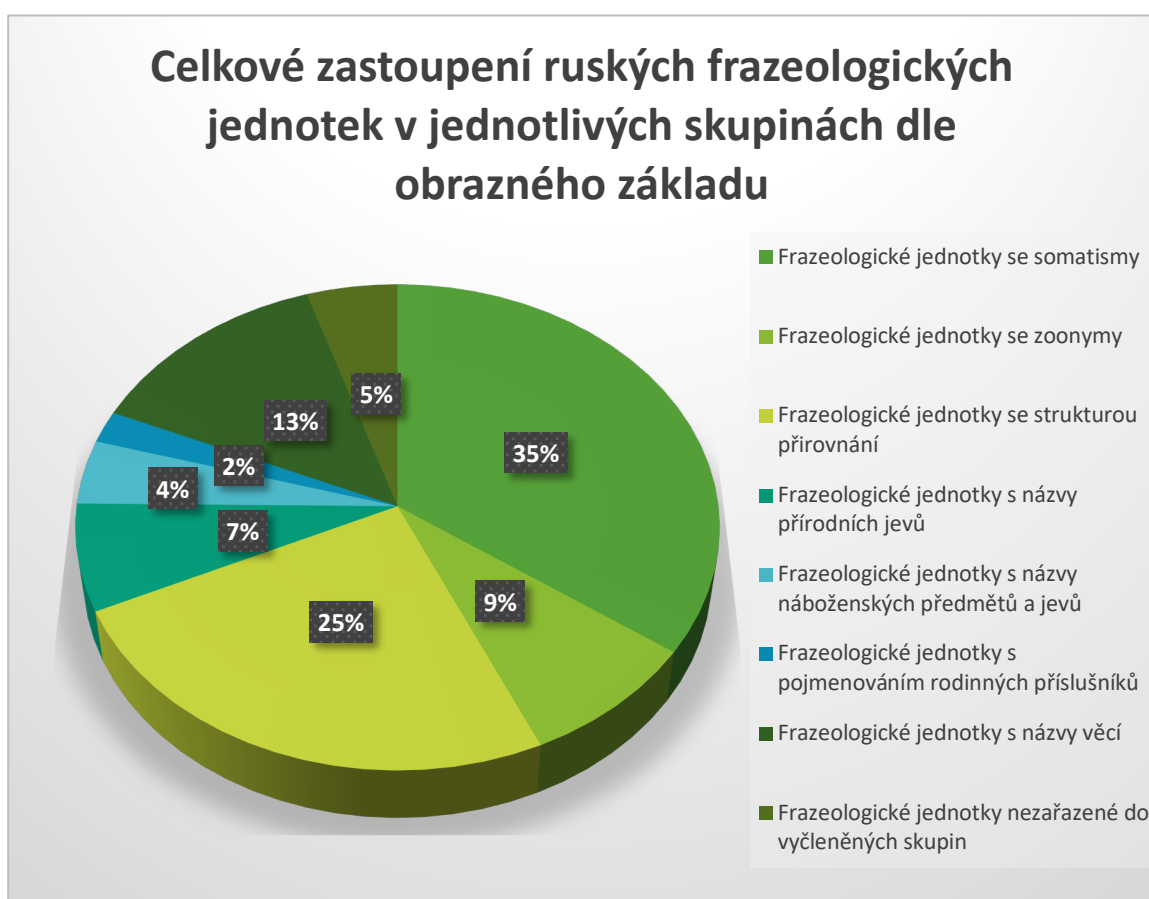
Obrázek 2: Celkové zastoupení v jednotlivých jazycích

Druhý graf znázorňuje celkové zastoupení frazeologismů dle obrazného základu. Znamená to tedy, že jsme frazeologismy z jednotlivých skupin sečetli a analyzovali, jak se liší jejich kvantitativní zastoupení. V tomto případě jsme nerozlišovali frazeologismy v jednotlivých jazycích, ale všechny frazeologické jednotky jednotlivých skupin jsme sečetli a celkové hodnoty použili pro vytvoření grafu.

Obrázek 3: Celkové zastoupení v jednotlivých skupinách

Třetí graf znázorňuje celkové zastoupení pouze ruských frazeologických jednotek v jednotlivých skupinách dle obrazného základu. Tento graf jsme vypracovali proto, že ruská ustálená slovní spojení pro nás po celou dobu naší práce a analýzy byla klíčová.

Obrázek 4: Zastoupení ruských frazeologických jednotek

Poslední graf vztahující se k naší analýze a praktické části naší diplomové práce znázorňuje, kolik frazeologismů blízkých, relativních frazeologismů a frazeologických analogů jsme v této části klasifikovali. Opět se domníváme, že je nutné podotknout, že data v grafu odpovídají naší analýze, vztahují se pouze k naší diplomové práci a nelze je komplexně aplikovat na libovolné frazeologické jednotky či frazeologické jednotky v kontextu českého a anglického jazyka.

Obrázek 5: Celková analýza

Závěr

Naše diplomová práce pojednává o řeči v ruském, českém a anglickém *frazeologickém obraze světa*. Primárním cílem naší práce bylo roztrždit a analyzovat námi vyhledané frazeologismy, které v sobě nesly význam „řeči“ ve všech třech jazycích dle předem zvolených kritérií. Pro naši práci jsme nashromáždili více, než 500 frazeologických jednotek. Tyto frazeologické jednotky jsme v první části praktické části roztrždili z hlediska sémantiky, v další části jsme s konkrétně vybranými jednotkami pracovali z hlediska obrazného základu. Klíčové pro nás a naši analýzu bylo seznámit se s *frazeologií* a s pojmem *jazykový obraz světa*.

Naše diplomová práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické. Teoretická část sestává ze tří hlavních kapitol. V první kapitole jsme se věnovali *frazeologii*, ve druhé *jazykovému obrazu světa* a ve třetí kapitole jsme krátce rozebrali význam slova *řeč* a uvedli jsme některá vysvětlení, chápání a vývoj. Kapitola, která se věnuje *frazeologii*, je dále členěna do několika podkapitol. Tyto podkapitoly se věnují *frazeologii* a její úloze, historii a objasňují i samotný pojem *frazeologismus*. Další podkapitoly pojednávají o frazeologické jednotce a jejích vlastnostech, o funkci frazeologismu a idiomu a poslední podkapitola je věnována frazeologismům a jejich klasifikaci. Tato ustálená slovní spojení jsme klasifikovali dle typu jejich *ekvivalence*, kterou nám přiblížil a pomohl pochopit ruský lingvista V. V. Vinogradov. Tuto část naší diplomové práce jsme vypracovali především s příručkami, jakými například jsou: V. Mokienko, L. Stěpanova: *Ruská frazeologie pro Čechy*; J. Filipec, F. Čermák: *Česká lexikologie*; А. И. Молотков: *Основы фразеологии русского языка*; Н. М. Шанский: *Фразеология современного русского языка*; Н. Д. Фомина, М. А. Бакина: *Фразеология современного русского языка. Учебное пособие*. nebo В. Н. Телия: *Что такое фразеология*. Druhá kapitola teoretické části je věnována *jazykovému obrazu světa* a též sestává z několika podkapitol. První podkapitola přibližuje historii tohoto pojmu, druhá se věnuje definicím a jeho vlastnostem. Ve třetí podkapitole je rozebrán *antropocentrismus*, coby perspektiva *jazykového obrazu světa*. Tuto část jsme vypracovali především s užitím publikací Ireny Vaňkové a V. A. Maslovové. Třetí, poslední a nejkratší kapitola teoretické části, je věnována *řeči*. Je koncipována jako krátké seznámení s tímto pojmem, jejím pochopením, charakteristikou a zároveň je stručným nahlédnutím do vývoje tohoto pojmu, díky publikaci J. Rejzka. Tuto krátkou kapitolu jsme do teoretické části zařadili zejména pro ucelený koncept naší diplomové práce.

Praktická část naší diplomové práce sestává ze dvou kapitol. První z nich je věnována frazeologickým jednotkám dle významu, druhá frazeologickým jednotkám dle obrazného základu. Pro analýzu a celkové vypracování praktické části jsme pracovali převážně se slovníky, zejména tedy rusko-českým, česko-ruským, česko-anglickým, anglicko-českým, anglicko-ruským, aj. Pro naši práci jsme shromáždili více, než 500 frazeologických jednotek, které jsme dále analyzovali. V první kapitole jsme tato ustálená slovní spojení rozdělili do 7 skupin dle jejich významu. Je nutné podotknout, že tyto skupiny jsme si určili sami, na základě kvantitativního zastoupení vzorků v ruském jazyce. Objevují se skupiny jako například: významová skupina křičet, lhát, mlčet, slibovat, aj. Ve všech těchto významových skupinách jsme se snažili uvést co možná nejvíce příkladů frazeologických jednotek ruských, českých i anglických. Pokud to bylo možné, uvedli jsme v krátkém úvodu jednotlivých skupin charakteristiku vybraného frazeologismu i s vysvětlením jeho významu. Celá první kapitola praktické části diplomové práce je doplněna celkovým závěrem a statistikou. Pro lepší přehlednost a pochopení této problematiky jsme vytvořili na konci této kapitoly graf, který znázorňuje kvantitativní zastoupení jednotlivých frazeologismů ve všech třech jazycích, se kterými jsme pracovali.

Druhá kapitola praktické části je věnována frazeologickým jednotkám dle obrazného základu. Tyto jednotky jsme rozčlenili do 2 hlavních skupin, z nichž se objevily skupiny například: frazeologické jednotky se zoonymy, se somatismy, s označením věcí, aj. Frazeologické jednotky v jednotlivých skupinách jsme rozdělili dle jejich stupně ekvivalence na: blízké frazeologické ekvivalenty, frazeologismy relativní a frazeologické analogy. Určujícím elementem v průběhu celé práce pro nás byly frazeologismy ruské. O ně jsme opírali veškerou naši práci a analýzu. Snažili jsme se v rámci druhé kapitoly praktické části uvést co nejvíce příkladů jednotlivých stupňů ekvivalence, vč. vysvětlení smyslu konkrétních frazeologických jednotek. Pokud jsme dohledali, uváděli jsme i historický a etymologický kontext ruských ustálených slovních spojení. K tomu jsme využívali užitečnou příručku Бирих, А. К.; Мокиенко, В. М.; Степанова, Л. И.: Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник. K celkovému doplnění naší analýzy a sjednocení našich závěrů jsme uváděli anglické frazeologismy, pokud jsme je v daných případech dohledali, a snažili jsme se je rovněž zasadit do jednotlivých stupňů ekvivalence ve vztahu k frazeologismům ruským. Na závěr každé skupiny jsme shrnuli, kolik frazeologismů blízkých, relativních a frazeologických analogů jsme v dané skupině klasifikovali.

Druhá kapitola je též zakončena krátkým shrnutím a statistickým přehledem. V tomto případě jsme grafů vytvořili více, neboť analýza byla rozsáhlejší. První graf znázorňuje celkové zastoupení frazeologických jednotek v jednotlivých jazycích. Vyjadřuje tedy, kolik ruských, českých a anglických frazeologismů jsme v průběhu analýzy zpracovali. Druhý graf vyobrazuje celkové zastoupení frazeologických jednotek v jednotlivých skupinách dle obrazného základu. Třetí graf přibližuje celkové zastoupení pouze ruských frazeologických jednotek v jednotlivých skupinách dle obrazného základu a čtvrtý graf je celkovým shrnutím naší analýzy a poukazuje na výsledky naší praktické části. Jeho data vyobrazují, kolik jsme v průběhu naší práce klasifikovali frazeologických ekvivalentů blízkých, frazeologismů relativních a frazeologických analogů. Domníváme se, že grafy jsou v našem případě dobrým nástrojem pro celkové komplexní ucelení práce a jednotlivých analýz. Je nutné zdůraznit, že tyto analýzy vychází pouze z naší práce, klasifikace a analýzy a není možné je komplexně aplikovat na jakékoli frazeologické fragmenty a odborné práce.

Naše analýza nás utvrdila v tom, že ruský jazyk si bude vždy bližší s češtinou, než s angličtinou. Na druhou stranu, nemusí tomu tak být vždy. Naše práce by toho mohla být důkazem, neboť jsme analyzovali mnoho frazeologických ekvivalentů blízkých, relativních i frazeologických analogů ve všech třech jazykových vztazích.

Téma naší diplomové práce bylo zajímavé, obohacující a někdy i překvapivé. Byli jsme nuceni projít mnoho materiálů a díky tomu jsme se dozvěděli mnoho užitečných věcí. Nejzajímavější bylo pro nás zkoumání etymologického základu jednotlivých ustálených spojení a jejich analýza z hlediska ekvivalence. Zároveň se domníváme, že díky materiálům cizojazyčným jsme si rozšířili slovní zásobu a zdokonalili se v orientaci v této problematice. Nemalým přínosem pro nás bylo i pochopení, jakým způsobem je potřeba pracovat s již nashromážděným materiálem. Doufáme, že materiály shromážděné v této práci poslouží budoucím badatelům.

Резюме

Предлагаемая дипломная работа посвящена речи в русской, чешской и английской *фразеологической картине мира*. Главной целью работы является анализ и классификация собранного нами материала. Чтобы уточнить, приоритетом нашей дипломной работы является поиск, накопление и анализ фразеологических единиц, касающихся речи в русском, чешском и английском языках. Причин выбора данной темы нашей дипломной работы было несколько, но главным была моя специализация. В вузе я помимо русского языка изучала также английский, поэтому мне хотелось в исследовании применить все данные языки, а именно – при описании русской, чешской и английской *фразеологии* с точки зрения *языковой картины мира*.

Частными задачами настоящей дипломной работы являлись сбор, анализ и классификация и анализ фразеологических единиц со значением речи в нами выбранных трех языках – русском, чешском и английском. Все фразеологические единицы касались речи и мы должны были их во время нашей работы классифицировать. Во-первых мы классифицировали фразеологизмы по их значению, во-вторых с точки зрения *языковой картины мира*. Чтобы можно было адекватным образом работать с собранным нами материалом, сначала мы должны были ознакомиться с литературой темы, понять, что такое устойчивые речевые обороты и выражения, просто изучить, что такое *фразеология* и понять, что такое *языковая картина мира*.

Настоящая работа состоит из двух основных частей: теоретической и практической. Для теоретической части мы использовали полезные для нас работы специалистов по данной теме и в данной области. Прежде всего, мы с удовольствием изучили публикации и чешских, и русских авторов: В. М. Мокиенко и Л. Степановой, Й. Филипеца и Ф. Чермака, А. И. Молоткова, Н. М. Шанского или В. Н. Телии. Для практической части мы использовали прежде всего большое количество словарей, прежде всего фразеологических, на разных языках. К примеру, это были чешско-русский, русско-чешский, чешско-английский, английско-чешский и другие словари. Нам также нужно было обратиться к Словарю русской

фразеологии, которым был Историко-этимологический справочник А. К. Бириха; В. М. Мокиенко и Л. И. Степановой.

Теоретическую часть можно разделить на две основные главы. Первая глава состоит из двух частей. Первая глава излагает теоретические основы научной дисциплины *фразеологии*. *Фразеология* – самостоятельная дисциплина, изучающая устойчивые речевые обороты и выражения. Самые краткие определения приведены в научных публикациях Н. Д. Фоминой и М. А. Бакиной, Л. Степановой или Н. М. Шанского. В первой части первой главы мы сосредоточили наше внимание на историю данной дисциплины. Фразеология как самостоятельная наука начала развиваться во второй половине XX века. Швейцарский лингвист Шарль Балли считается основателем фразеологии. Уже в научных публикациях М. В. Ломоносова возможно найти исторические данные о фразеологии в России, но как самостоятельная дисциплина она появилась в 1940 году и навсегда будет связана с именем В. В. Виноградова. Главным лингвистом, который занимался чешской фразеологией во второй половине XX века, был Франтишек Чермак. Самым важным не только для нас и нашей дипломной работы, но также для всех, кто занимается фразеологией, является очень детальное знание теории *фразеологии* и владение языком данной страны. Далее в нашей теоретической части рассматривается специфика фразеологических единиц с целью правильно понять их отличие от других языковых единиц, например от слов и словосочетаний, которые не являются фразеологическими единицами. Самыми важными признаками фразеологических единиц считаются *устойчивость*, *воспроизводимость*, *экспрессивность*, *семантическая целостность*. *Устойчивость* делает фразеологическую единицу консервативной во времени и в пространстве, *воспроизводимость* обеспечивает регулярную повторяемость единицы в данной речи. *Экспрессивность* – это описание и подчеркивание функций. Именно она предоставляет возможность оценивать субъект, объект, а также может данную оценку усиливать. Важным признаком фразеологизмов является *семантическая целостность*. Следующая глава теоретической части посвящена основным типам фразеологических единиц и их классификации. Мы рассмотрели классификацию по происхождению данных единиц и разделили их на две группы: *исконно русские фразеологические обороты* и *заимствованные фразеологические единицы*. Данная классификация может быть еще распространена, по словам Н. М. Шанского на *фразеологические кальки* и *фразеологические полукальки*. В связи с нашей темой нас больше всего интересовала

классификация фразеологизмов по типу эквивалентности, прежде всего для сопоставления русских, чешских и английских фразеологических единиц. Самая важная для нас классификация имеет пять групп эквивалентов.

Во–первых, *полные эквиваленты*, которые существуют в двух или более языках, имеют тождественную структуру, образность и переносное значение.

Во–вторых, *частичные эквиваленты*, которые имеют сходную семантику и внутреннюю форму, но отличаются друг от друга по следующим показателям: другая структура, компоненты синонимии, разная степень употребления, другие различия, вытекающее из грамматической системы языка, и т.д.

Во–третьих, *относительные эквиваленты*, у которых появляется частичная замена образности при тождестве семантики. Образы данных фразеологизмов на одну сторону отличаются, с другой стороны они сопоставимы.

В–четвертых, *фразеологические аналоги*, у которых появляется различная образность, структура и стилистическая тональность.

Во–пятых, *безэквивалентные фразеологизмы*, которые иногда также называются «собственно национальные фразеологизмы». Данные обороты связаны с конкретным языком, их невозможно вырвать из контекста. Необходимо подчеркнуть, что их существует не очень много появляется, в нашей дипломной работе их не было вообще.

Последняя приведенная нами классификация - это классификация фразеологических единиц по происхождению и по степени семантической слитности В. В. Виноградова. Данную классификацию он основал на разных степенях семантической слитности их компонентов и выделил три основных типа: *фразеологические сращения*, *фразеологические единицы* и *фразеологические сочетания*.

Вторая глава нашей теоретической части посвящена понятию термина *языковая картина мира*. В данной части мы интересовались историей этого понятия,

которое появилось в первой половине XIX века. Оно восходит к учению В. Гумбольдта. Понятие и термин *языковая картина мира* широко распространились лишь в XX веке в *лингвокультурологии* и *когнитивной лингвистике*. Очень часто использовали данное понятие польские ученые, которые говорят об языковой картине мира как о «концептуализации мира, содержащейся в языке». Наоборот, русские языковеды называли эту картину «наивной картиной мира, которая отражена именно в языке». Во время сопоставления языковых картин мира очень важно именно то, что необходимо знать об их отличиях и их универсальности. В данной части мы также описали самое понятие *языковой картины мира*. Формулировок существует много, они основаны на разных точках зрения и на разных видах понятия. Й. Бартминьский привел самую простую и понятную интерпретацию того, что такое *языковая картина мира*. Он говорит, что данная картина является интерпретацией фактов, которые сохраняются в языке. Ее можно воспринимать в качестве мнений о мире, которые могут быть либо устойчивыми, либо отражены в языке, грамматических формах, в текстах, и т.д. Мы также во второй главе теоретической части старались описать свойства *языковой картины мира*. К ним относятся *гетерогенность*, *динамичность*, *селективность*, *аксиологичность*, *интегральность*, *контекстуальность* или *трансцендентность*. То, что *языковая картина мира* состоит из несколько уровней и она сложна обозначает *гетерогенность*. То, что *языковая картина мира* в течение времени развивается и изменяется обозначает *динамичность*. Выборочный характер данной картины выражает *селективность*. Каждая *языковая картина мира* имеет свою оценку и субъективность, которые связаны с *аксиологичностью*. *Интегральность* – практическое употребление. Выход человека за свои пределы посредством языка описан с помощью *трансцендентности*. В последней части, касающейся *языковой картины мира*, мы объяснили, что такое *антропоцентризм*. Принцип данного термина заключен в том, что в центре каждого языка находится человек. С помощью *антропоцентризма* мы стараемся описать размер, форму, положение, функцию и другие свойства предметов с помощью сравнения с человеком. Чтобы все написанное доказать, лингвисты привели пример с грамматикой числительных, именно с теми, которые связаны с частями тела (две руки, пять пальцев, и т.д.). Также данный термин показывается в метафорах и фразеологических оборотах. А. Пайдзиньска, польская лингвистка говорит, что структура мира состоит из 4 частей, которыми мы считаем пространство, количество размера и интенсивности, время. В

конце данной главы теоретической части мы говорим также о *антропоморфизме*, который приписывает типичные свойства людей животным, предметам и т.д.

Наконец, последней частью теоретической главы нашей дипломной работы, является короткое описание термина *речь*, так как именно речь во *фразеологии* является темой нашей работы. Мы в данной главе привели некоторые характеристики данного термина и также коснулись этимологии слова *речь*.

Практическая часть разделена на две основные главы. Первая глава посвящена классификации собранных фразеологических единиц, связанных с речью, по их значению. Чтобы данная классификация была более понятной, фразеологические единицы мы разделили на 7 групп. Основной для нашего разделения являлась семантика избранных фразеологических единиц. Если это было возможно, мы описали выбранные нами слова с точки зрения этимологии и привели примеры фразеологизмов на русском, чешском и английском языках.

Первая группа содержит фразеологизмы, связанные со значением *кричать/křičet*. В ее состав входят такие фразеологизмы, как например: *драть горло; надирать грудь; кричать не своим голосом; křičet ze všech sil; křičet na celé koho; křičet jako na lesy; kick up a fuss; it is like a market day* и др.

В состав второй группы со значением *молчать/mlčet* входят такие фразеологические единицы, как: *держат язык за зубами; знай про себя; mlčet jako ryba; mlčet jako hrob; mlčet jako zařezaný; be tight-lipped; keep a bridle on one's tongue* и др.

Следующая группа является одной из меньших по объему. Мы включили в нее такие единицы, которые каким-либо образом связаны со значением *пустословить/žvanit, tlachat*. В данной группе присутствуют такие фразеологизмы как: *переливать из пустого в порожнее; точить лясы с кем; mít prázdné řeči; kecat si do lebedy; carry on as if he had a screw loose* и др.

Четвертая группа связана со значением *обещать/slibovat*. В данную группу вошли такие фразеологизмы, как: *наговорить с три короба; кормить завтраками;*

slibovat hory doly; slibovat modré z nebe; promise someone something on one's honour; promise someone something in a moment of weakness и др.

Пятая группа несет название *lgать/lhát*. В нее входят такие фразеологизмы, которые обозначают ложь и неправду, например: *врать как по писаному; врать как книга; lhát bez mrknutí oka; lhát do očí; lže jako když tiskne; vykládat báčorky; he lies himself blue in the face; hi is telling a pack of lies/a tissue of falsehoods* и др.

Предпоследней группой является опять не большая группа фразеологизмов со значением *ругать/nadávat*. В эту группу мы включили такие фразеологические единицы, как, например: *ругать на все лады кого, что; вызывать на ковер кого, что; mít na někoho hubu; vyčinit někomu z plných plic; they tore strips off him; curse someone up hill (and) down dale* и др.

И наконец, последней группой первой главы практической части является группа фразеологизмов со значением хвалить/*chválit, velebit*, в которой находятся фразеологизмы: *отзывать с похвалой о ком; осыпать похвалами кого; pochvalně se o někom vyjadřovat; zahrnout někoho chválou; confer honour and glory on someone; laud/praise someone to the skies* и др.

При разработке первой главы практической части мы сосредоточились на семантических группах фразеологических единиц. Первичными для нас были единицы русского языка, затем чешского и дополнены были примерами на английском языке. Нельзя не заметить, что русский язык очень богат фразеологией. Анализируя эту главу, мы доказали свою претензию. Мы также должны упомянуть, что впечатление значительного преобладания русского материала может также возникнуть благодаря наличию более подробных фразеологических словарей на русском языке. Наше заявление подтверждается диаграммой, показывающей, что русские фразеологические единицы преобладали количественно в наших избранных группах. В целом, в этом анализе мы работали с 140 русскими, 97 чешскими и только 39 английскими единицами.

Вторая глава практической части нашей дипломной работы посвящена классификации фразеологических единиц с точки зрения *языковой картины мира*.

Эти единицы мы разделили на 2 основные группы, из которых одну мы далее разделили еще на 7 меньших групп. В описании каждой группы мы старались привести *этимологию* выбранных нами фразеологизмов. Это мы сделали прежде всего для того, чтобы объяснить их значение. Одновременно, в каждой группе мы разделили фразеологизмы на подгруппы с точки зрения эквивалентности. Таким образом у нас были выявлены полные, частичные, относительные эквиваленты, аналоги и фразеологизмы безэквивалентные. В связи с тем, что полные и частичные эквиваленты очень близки, мы их объединили в одну группу, которую мы назвали «близкие фразеологизмы». Так, как и в первой главе практической части, в данном анализе у нас всегда на первом месте находились русские фразеологические единицы, к которым мы старались подобрать чешский вариант и отнести его в соответствующую группу эквивалентов. Если у нас также появился английский пример, мы его вписали, но он никак не повлиял на классификацию в отдельных группах. Английский вариант фразеологизма повлиял бы только тогда, если бы мы не нашли чешский эквивалент русского фразеологизма.

Первая группа содержит *фразеологические единицы со сравнением*. В рамках данной группы мы проанализировали 35 русских, 39 чешских и 10 английских примеров, так как: *кричать как уползельный*; *mlčet jako hrob*; *lie in one's teeth* и др. В группе было выявлено 7 близких фразеологизмов, 2 относительных эквивалента и 3 фразеологические аналога.

Вторая группа состоит из *фразеологических единиц с наименованиями частей тела*. Данная группа большая, в ее состав входит 49 русских, 44 чешских и 20 английских фразеологических единиц, напр. *закусить губу*; *má jazyk jako břitvu*; *be lost for words* и др. Мы в данной группе определили 6 близких фразеологизмов, 4 относительных эквивалента и 7 фразеологических аналогов.

Третья группа включает в себя *фразеологические единицы с зоонимами*. Сюда входит 12 русских, 9 чешских и 8 английских фразеологизмов, напр. *быть немым как рыба*; *lže, až se tu z úst práší*; *he is telling a pack of lies* и др. В данной группе было 2 близких эквивалента и 4 фразеологических аналогов. Относительного эквивалента не было.

В состав четвертой группы входят *фразеологические единицы с мотивами природы*. В русском языке их было довольно много, в нашей группе их 10, в чешском также 10 и в английском 4. Это были, напр., фразеологизмы *не оставить камня на камне*; *vynést někoho do nebes* и др. Всего мы определили 3 близких эквивалента, 3 фразеологических аналога и 1 относительный эквивалент.

Следующая группа состоит из *фразеологических единиц с религиозной коннотацией*. По количеству это 6 русских и 6 чешских единиц. Английская единица не была обнаружена. В данной группе мы выявили 3 близких эквивалента, 1 относительный эквивалент и 1 фразеологический аналог, напр. *петь аллилуйю*; *нечего греха таить*; *pronášet na někoho chvalořeči* и др.

Шестая группа включает в себя *фразеологические единицы с названием членов семьи*, ее состав был 3 русские, 1 английская и 0 чешских единиц. В целом в данной группе мы обнаружили только 3 фразеологических аналога. Это были такие единицы, как *расскажи это своей бабушке*; *послать к чертовой матери* и др.

В состав предпоследней группы входят *фразеологические единицы с обозначением вещей*. Данная группа включает в себя 19 русских, 11 чешских и 7 английских единиц, напр. *называть вещи своими именами*; *вызвать кого на ковер*; *mluvit jako kniha*; *without ceremony* и др. Мы в данной группе обнаружили 4 близких эквивалента, 3 относительных эквивалента и 5 фразеологических аналога.

Последняя группа состоит из *фразеологических единиц, не вошедших в нами выделенные группы*. В данную группу мы включили 7 русских фразеологизмов, а именно тех, которые не появились до сих пор в нашей работе. К ним мы нашли 6 чешских примеров и 3 английские, напр. *говорить без обиняков*; *slovo od slova*; *be bullshitting* и др. С точки зрения эквивалентности в данной группе появились 3 близких эквивалента, 4 фразеологические аналога и ни одного относительного эквивалента.

Во второй главе нашей практической части мы работали с более чем 300 фразеологических единиц. Можно сказать, что мы проанализировали более 140 русских, 130 чешских и 50 английских фразеологизмов. Данные фразеологические

единицы мы разделили на несколько групп. Определяющим фактором для нас была так называемая *языковая картина мира*. Наш анализ показал, что наиболее многочисленной группой русских фразеологизмов в нашем случае были фразеологические единицы с названием частей тела. Тем не менее, было также много фразеологизмов, содержащих зоонимы, выражающих сравнение или оборотов с наименованием вещей.

Чтобы лучше проанализировать наши выводы, мы решили представить наши результаты с помощью диаграмм. Первая диаграмма показывает количество фразеологизмов в отдельных языках, то есть в русском, чешском и английском. Русские фразеологические единицы были в нашем случае определяющими элементами индивидуальной категоризации, анализа и выводов. К ним мы искали чешские фразеологизмы, а затем английские. На второй диаграмме показано полное представление фразеологизмов в соответствии с языковой картиной мира. Мы проанализировали все фразеологические единицы и определили, как отличается их количество. Третья диаграмма показывает общее представление только русских фразеологических единиц в отдельных группах, в соответствии с языковой картиной мира. Мы разработали эту диаграмму, потому что русские фразеологические единицы для нас на протяжении всей нашей работы и анализа были ключевыми. Последняя диаграмма связана с нашим анализом. Она показывает, сколько близких, относительных эквивалента и фразеологических аналогов мы обнаружили. Опять же, мы считаем, что необходимо отметить, что данные диаграммы соответствуют нашему анализу, относятся только к нашей дипломной работе и не могут быть сложным образом применены к какой-либо фразеологической единице или фразеологической единице в контексте чешского и английского языков.

Наш анализ подтвердил, что русский язык ближе к чешскому, чем к английскому. С другой стороны, это не обязательно всегда. Это применимо только к исследованной группе фразеологизмов. Мы проанализировали много фразеологизмов близких, относительных эквивалентов и фразеологических аналогов во всех трех языковых комбинациях. Тема дипломной работы была интересной, обогащающей, а иногда и неожиданной. Мы были вынуждены изучить множество материалов, и поэтому мы узнали много полезного. Самым интересным для нас было исследовать этимологическую основу фразеологизмов и их анализ с

точки зрения эквивалентности. В то же время мы считаем, что благодаря материалам на иностранном языке мы расширили свой словарный запас и уделили больше внимания этой проблеме. Большим преимуществом для нас было понимание того, как необходимо работать с уже накопленным материалом. Мы хотим надеяться, что наши материалы будут полезны будущим исследователям.

Seznam zdrojů

Bibliografie

1. FILIPEC, J.; ČERMÁK, F.: Česká lexikologie. Praha. Academia, 1985.
2. МОКИЕНКО, V.; STĚPANOVA, L.: Ruská frazeologie pro Čechy. Русская фразеология для Чехов. Olomouc. Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.
3. VAŇKOVÁ, I.: Nádoba plná řeči (Člověk, řeč a přirozený svět). Praha. Karolinum, 2007.
4. VAŇKOVÁ, I.; NEBESKÁ I.; SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L.; ŠLÉDROVÁ, J.: Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky. Praha. Karolinum, 2005.
5. ВИНОГРАДОВ, В. В.: Русский язык (грамматическое учение о слове). Москва. Высшая школа, 1972.
6. МАСЛОВА, В. А.: Введение в когнитивную лингвистику: учеб. пособие. – Москва. Наука, 2011.
7. МОЛОТКОВ, А. И.: Основы фразеологии русского языка. Ленинград. Наука, 1977.
8. ТЕЛИЯ, В. Н.: Что такое фразеология. Москва. Наука, 1966.
9. ФОМИНА, Н. Д.; БАКИНА, М.А.: Фразеология современного русского языка. Учебное пособие. Москва. Издательство Университета дружбы народов, 1985.
10. ШАНСКИЙ, Н. М.: Фразеология современного русского языка. Учебное пособие для вузов. Москва. Высшая школа, 1985.

Frazeologické a idiomatické slovníky

11. BEČKA, J. V.: Slovník synonym a frazeologismů. Praha. Novinář, 1977.
12. CURRY, D.: Idiomatic Expressions in Context. Výklad ustálených výrazů v anglickém jazyce. Praha. Jan Kanzelsberger, 1990.
13. ČERMÁK, F. a kol.: Slovník české frazeologie a idiomatiky 2. Výrazy neslovesné. Voznice. Leda, 2009.
14. ČERMÁK, F. a kol.: Slovník české frazeologie a idiomatiky 3. Výrazy slovesné. Voznice. Leda, 2009.
15. ČERMÁK, F.; HRONEK, J. a kol.: Slovník české frazeologie a idiomatiky 1. Přirovnání. Voznice. Leda, 2009.

16. KROULÍK, B.; KROULÍKOVÁ, B.: Anglicko/český slovník idiomů. English/Czech dictionary of idioms. Praha, Svoboda – Libertas, 1993.
17. KVETKO, P.: Anglicko/ slovenský frazeologický slovník. Bratislava. Slovenské pedagogické nakladatel'stvo, 1984.
18. McCAIG, I.; MANSER, M. H.: A Learner's Dictionary of English Idioms. Oxford. Oxford University Press, 1986.
19. PECHAROVÁ, L.: 1 000 anglických frází. Ustálená slovní spojení, idiomy, fráze. Praha, Graba publishing, 2009.
20. REJZEK, J.: Český etymologický slovník. Voznice. Leda, 2012.
21. ROJAHN, CH.; BOLLINGER, S.: Anglické idiomy. English idioms. Brno. Computer Press, 2007.
22. ŘEŠETKA, M. a kol.: Česko – anglický frazeologický a idiomatický slovník. Olomouc. Fin Publishing, 1999.
23. SPEAK, J.: The Oxford dictionary of idioms. Oxford. Oxford University Press, 1999.
24. STĚPANOVA, L. I.; FOJTŮ, P.; JANKOVIČOVÁ, M.: Rusko – česko – slovenský slovník frazeologických synonym. Olomouc. Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.
25. SVOBODOVÁ, L.: Anglické idiomy. Praha. TRITON, 2013.
26. БИРИХ, А. К.; МОКИЕНКО, В. М.; СТЕПАНОВА, Л. И.: Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник. Москва. Астрель, 2005.
27. КУНИН, А.В.: Англо – русский фразеологический словарь I. А – Q. Москва. Советская энциклопедия, 1967.
28. КУНИН, А.В.: Англо – русский фразеологический словарь II. R – Z. Москва. Советская энциклопедия, 1967.
29. ЧЕРНЫХ, П. Я.: Историко-этимологический словарь современного русского языка. Т. 1.; Т. 2. Москва. Русский язык, 1993.

Elektronické zdroje

1. BOSÁKOVÁ, M. *Vývoj lidské řeči* [online]. 2010 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <http://www.dejepis.com/vyvoj-lidske-rci/>

2. Földešiová, D. „Frazeologie.“ *Encyklopedie lingvistiky*, 2014. ed. Kateřina Prokopová. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci [online]. [cit. 2018-02-22].
Dostupné z: <http://oltk.upol.cz/encyklopedie/index.php5/Frazeologie>
3. HLADKÁ, Z. Lexikologie. 2017 In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. [cit. 2018-01-20].
Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/LEXIKON>
4. *Академик: Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2017.
Dostupné z: <https://dic.academic.ru/>
5. АЛЕЕВА, Е. *Evariant* [online]. Dostupné z: <http://evartist.narod.ru/>
6. ФАСМЕР, М. *Этимологический словарь русского языка* [online].
Dostupné z: <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Vasmer.htm>
7. *Фразеологический калейдоскоп* [online]. Dostupné z: <http://svb.ucoz.ru/>
8. *Онлайн-словарь для 28 языков* [online]. Dostupné z: <https://www.babla.ru/>

Anotace

- Autor práce:** Bc. Tereza Lásková
Fakulta: Filozofická fakulta
Katedra: Katedra slavistiky (sekce rusistiky)
Název práce: Řeč v ruském, českém a anglickém frazeologickém obraze světa
Vedoucí práce: prof. Ludmila Stěpanova, CSc.
Počet znaků: 119 595
Počet příloh: 0
Počet titulů použité literatury: 29
Klíčová slova: frazeologie, jazykový obraz světa, řeč, ekvivalent, etymologie, klasifikace

Charakteristika práce:

Tato práce se zaměřuje na řeč v ruském, českém a anglickém frazeologickém obraze světa. Skládá se z teoretické a praktické části. Teoretická část je zaměřena především na frazeologii a pojednává o jazykovém obraze světa. Praktická část je soustředěna na analýzu a klasifikaci ruských, českých a anglických frazeologických jednotek. Pro celistvost je doplněna několika grafy, které shrnují jednotlivé poznatky a výsledky analýz. Součástí práce je resumé v ruském jazyce.

Annotation

Author: Bc. Tereza Lásková

Faculty: Faculty of Arts

Department: Department of Slavonic Studies (Section of Russian Studies)

Title of thesis: Language in Russian, Czech and English Phraseological Image of the World

Thesis supervisor: prof. Ludmila Stěpanova, CSc.

Number of characters: 119 595

Number of appendices: 0

Number of sources used: 29

Key words: phraseology, language image of the world, language, equivalent, etymology, classification

Characteristics of the thesis:

This work focuses on Language in Russian, Czech and English phraseological image of the world. It consists of a theoretical and practical part. The theoretical part focuses mainly on phraseology and deals with the language image of the world. The practical part is focused on the analysis and classification of Russian, Czech and English phraseological units. Several charts are added for integrity, summarizing individual findings and analysis results. Additionally, part of the thesis is a summary in Russian language.